

Inhoudsopgave

	blz
Inhoud	1
Van de redactie	2
500 jaar Reformatie in Zuidelijk Westerkwartier	3
Ruim honderd jaar horlogemaker/juwelier Helmholt in Marum	15
Een bijzondere grafplaat in Niebert	23
De Joodse HeHalutz	24
Zo ging dat toen	32
Oud en Nieuw	34
Colofon	36

Het logo van Heemkundekring Vredewold-West, naar ontwerp van H. Dullink, heeft betrekking op het gebied waarin onze dorpen liggen. De gegolfde lijnen onderin geven de vele watertjes aan die in dit gebied stromen en gestroomd hebben. Ook hebben ze betrekking op Mar-heim, gemeente grenzend aan water. De gebogen lijn is een Typha Latifolia oftewel een Grote Lisdodde, in de volksmond ook wel tourebout of rietsigaar genoemd. Deze plant komt in ons gebied veel voor en is kenmerkend.

Enkele bestuursleden van de Heemkundekring vertegenwoordigden onze vereniging bij de organisatie van 500 Jaar Reformatie in het Westerkwartier, die vanaf oktober tot maart 2018 in Museum Nienoord is te bezichtigen.

Hoofdzakelijk bestaat de expositie uit tekeningen van de kerken in het Westerkwartier, vastgelegd door Jan Ernst Douma uit Leek. Daarnaast worden een aantal attributen tentoongesteld, ooit gebruikt in de genoemde kerken.

Tijdens het overleg hebben verschillende Historische verenigingen afgesproken in de eerstvolgende ledenbladen een artikel te wijden aan 500 jaar Reformatie. Leek heeft er zelfs een themanummer van gemaakt.

Onze redactie heeft het gehouden bij een artikel, geschreven door Koos Vos. Zijn artikel beschrijft vooral de gevolgen van de reformatie voor Vredewold West.

Ons vorige nummer was helemaal gewijd aan een thema, deze uitgave wilden we daarnaast weer een gevarieerd aanbod in 't Olde Guet uitbrengen.

Zo heeft Henk van der Wijk geschreven over de Joodse gemeenschap, die na de Eerste Wereldoorlog op een boerderij in Marum neerstreek. De bedoeling van deze gemeenschap was, jongeren onderricht te geven in het boerenbedrijf, om later in Israël in de landbouw te kunnen gaan werken. De 'Hermanshoeve' in Marum en de 'Branahoeve' op De Haar waren destijds joods bezit.

Geert Braam heeft het weer gezocht in het bedrijfsleven. Klokkenmakerij/bijouterie Helmholt, het bedrijf dat al meer dan 100 jaar in Marum gevestigd is, wordt door hem voor het voetlicht gehaald. 'Helmholt Marum' is en was een begrip voor de hele regio wordt geconstateerd.

Verder vertelt Meine Meines over een bijzondere grafplaat in Niebert en laat Jan Boerema zien hoe men vroeger dacht over 'schadelijke dieren'.

Ook is er weer een bijdrage van de rubriek 'Oud en Nieuw'.

We wensen u veel leesplezier.

Koos Vos
Cobi Olijve

500 Jaar reformatie in het Zuidelijk Westerkwartier

Koos Vos

Binnen de historische verenigingen in het Westerkwartier is afgesproken een artikel te wijden aan 500 jaar reformatie. Over dit onderwerp zijn honderden boeken geschreven. Wij gaan proberen in een beknopt overzicht voor Vredewold – West het vroegste begin van de reformatie een plaats te geven. Een meer gedetailleerd artikel verschijnt te zijner tijd op de website van de HVW.

Rond 1500 staat Europa onder grote spanning. De 1000 jaar oude middeleeuwse samenleving brokkelt af. De boekdrukunst is uitgevonden. Door het kompas worden nieuwe werelddelen ontdekt. De aarde blijkt niet het middelpunt van het heelal te zijn. De machtspositie van de verstarde kerk verbleekt door alle veranderingen. Kerkhervormers worden echter verketterd. “Wij kussen de schoenen van de heiligen en wij veronachtzamen hun boeken”.

Dit schreef de religieus humanist Erasmus in 1509. Hij was beslist niet de eerste...

1400	1500	1600
Johannes Hus	Erasmus	Maarten Luther 1517
Wessel Gansfort	Rudolf Agricola	Prædinius Calvin
	Ulrich Zwingli	Protestants in 1594
	Karel van Gelre 1531	Menno Simons
	Karel V	Humster Vrede
	Inquisitie	Klooster Lucaswolde
	Philips II	Beeldenstorm Marum
		Schans Frieschepalen

Wessel Gansfort 1419 - 1489

In het Noorden was Wessel Gansfort een belangrijke voorloper van de reformatie. Hij was een der eerste Nederlandse humanisten, vriend van paus Sixtus IV en professor te Heidelberg. Daar

moest hij vluchten voor de strenggelovige Dominicanen en in 1479 ging hij terug naar Groningen.

De opvattingen van Gansfort waren voor de orde der Dominicanen aanleiding om al zijn geschriften te vernietigen. Hij beschreef vraagstukken die door het protestantisme overgenomen zouden worden. Na 1482 verbleef hij veel in de Abdij van Aduard, bij de vrijzinnige abt Hendrik van Rees en andere geleerden, de z.g. Aduarder Kring. Hij had grote invloed op de latere kerkhervorming van Maarten Luther.

Rudolf Agricola 1443 - 1485

Rudolf Agricola (Latijn voor boer) werd op 23 aug. 1443 in Baflo geboren. Hij kreeg de achternaam van zijn moeder: Husman. D.i. de middeleeuwse naam voor een eigenerfde boer.

Zijn vader, de Be-

nedictijner abt Hendrik Vries van Selwerd, was een zeer invloedrijke rentmeester van meerdere kloosters en parochies in de regio Baflo. Rudolf kreeg zijn opleiding in Groningen, in het Oost-Duitse Erfurt en in Italië, waar hij het humanisme uitdroeg. Agricola wilde dit ook overbrengen op de mensen in Nederland. In het Groningse klooster Aduard had men veel belangstelling voor deze nieuwe ideeën. Zo vaak zijn werk het toeliet was Agricola te vinden in de Abdij van Aduard. Ook Agricola was zo één van de belangrijkste deelnemers aan de Aduarder

Kring, een groep van ruim twintig geleerden die rond 1480 met Gansfort en Agricola discussieerden om de kerk te hervormen. Ook Onno van Ewsum sr. uit Roden hoorde daartoe. Gansfort en Agricola waren belangrijke voorbeelden voor de kerkelijk humanist Erasmus.

Maarten Luther 1483 - 1546

Het begin van de reformatie wordt steevast aangeduid op 31 oktober 1517, het jaar waarin de Augustijner monnik Martin Luther in 95 stellingen zijn kritiek op de kerk uitte.

Luther had een grote afkeer van de regerende (Nederlandse!) paus Adrianus. De hervormingsgezinde Adrianus VI regeerde te kort om enige daadkracht te kunnen tonen. Luther wilde niets van hem weten en zag Adrianus VI als zijn persoonlijke vijand. Desondanks kreeg Luther in Nederland weinig aanhang. Toen Alva in 1567 de stad Antwerpen wilde heroveren hoopten de protestanten op hulp van de lutheranen. Deze kozen echter op het laatste moment partij voor de katholieke Spanjaarden. Hun afkeer van de paus werd dus overtroffen door hun minachting voor de radicale protestanten hier te lande. Dit werd niet vergeten.

Zwingli 1484 - 1531

Ulrich Zwingli werd op nieuwjaarsdag 1484 geboren, een jaar na Luther.

De vrijzinnige opvattingen van de Groninger Wessel Gansfort en van Erasmus vonden gehoor bij de Zwitser Ulrich Zwingli, die in 1519 aan de

wieg stond van de doopsgezinde beweging. Hij was tegen een staatskerk; zijn leerling Thomas Müntzer sprak zich in 1523 uit voor de volwassenendoop. Zwingli verzette zich tegen het priestercelebaat, de biecht, de aflaten en de beeldenverering. Later verzette hij zich vooral om politieke redenen tegen de volwassenendoop.

De wederdopers hadden zich echter al over

Europa verspreid. Ze werden direct streng vervolgd. Kenmerkend voor de doopsgezinde beweging was de vrijheidsgedachte. Als radicale stroming werden zij niet alleen als ketteren beschouwd, maar ook als opstandigen tegen de overheid. Zowel de katholieke- als later ook de protestantse kerken, vreesden dat het toestaan van deze 'onofficiële' kerken van armen, niet-opgeleiden en vrouwen zou leiden tot chaos en anarchie.

De doopsgezinden

Het verzet tegen de katholieke macht, met schrijvers als Wessel Gansfort en Agricola en met Erasmus op de achtergrond, speelde zich dus al vóór 1500 af.

Bij de doopsgezinden viel al spoedig op dat zij in hun ideeën over vrijheid van de mens sterker waren beïnvloed door de ideeën van Erasmus en de zijnen, dan door die van Luther. Het waren ook de wederdopers die in Noord Nederland massa-invloed wisten te verkrijgen. Omdat het starre lutherdom in de economische crisisjaren van 1520 en '30 hier niet aansloeg, kwam de radicale doopsgezindheid nog meer tot bloei. Ze vormden niet alleen een bedreiging voor de katholieke kerk, maar ook voor Stad en Ommeland. Zo vormde deze gezindte hier de eerste protestantse beweging.

Kerkhervormer Menno Simons (1496 – 1561), geestelijke te Pingjum, wist de beweging na 1536 uit te laten groeien tot een minder radicale en meer vreedzame gemeenschap.

Het Westerkwartier speelde halverwege de 16e eeuw daarin nog een rol tijdens een conflict tussen enkele groepen doopsgezinden over de leer.

Nabij Noordhorn werd toen een tussentijdse vrede gesloten, de zogenoemde Humstervrede, die tot 1578 stand hield.

Meerdere partijen

In stad Groningen en Ommeland vormden zich zo meerdere partijen.

Ten eerste de doopsgezinden. Zij weken, zoals gezegd, qua opvattingen (volwassenendoop) en bij hun directe invloed op de samenleving (weigeren van overheidsambten en krijgsdienst), verder af van de roomse godsdienstige inzichten dan de gereformeerd protestanten.

Ten tweede de 'gereformeerd'* protestanten, die eerst later de leer van Calvijn zouden gaan volgen.

Zij kwamen o.m. voort uit de Aduarder Kring, de vrijzinnige groep 'kerkverbeteraars' binnen de katholieke kerk, rond de vermaarde rector van de Latijnse school, Regnerus Praedinius.

* De naam 'hervormd' wordt pas na de Franse tijd in 1815 gebruikt.

Praedinius 1508 - 1559

Regnerus Praedinius werd in 1508 te Winsum geboren als Reyner Veltman en later bekend als Regnerus Praedinius. Ook hij behoorde tot de vermaarde Aduarder Kring. In vertrouwde omgeving liet Praedinius

voorzichtig merken, wel open te staan voor 'een nieuwe leer'. Hij werd zo een van de centrale figuren van een 'geheime gemeente' die soms 's nachts vergaderde ten huize van vooraanstaande gemeenteleden. Vooral de ideeën van Wessel Gansfort en Erasmus vonden weerklank, zodat er bij hen al sprake is van een christelijk humanisme. Tegen 1550 verdacht de plaatselijke justitie hem wel van ketterij, maar het kwam niet tot een arrestatie. In dat jaar richtte hij in Groningen nl. de eerste 'gereformeerde'* gemeente op. Een bekende leerling van hem was Menso Alting uit Eelde, vriend en tijdgenoot van Ubbo Emmius uit Greetsiel, rector, historicus en eerste rector magnificus van de rijksuniversiteit Groningen. Praedinius overleed op 51-jarige leeftijd op 18 april 1559 te Groningen.

* = protestantse

De inmiddels afgebroken Doopsgezinde kerk te Pingjum, de oorsprong in het Noorden.

Laurentius Laurentii 1495 – 1553

Ten derde bestond er in Stad en Ommeland een orthodox katholieke clan, waarvan prior Laurentius (Laurens Laurensen Rufus [= de Rode]) van de orde der Dominicanen het middelpunt was. We zullen hem verderop in Lucaswolde als doctor Laurentius nog weer tegenkomen.

Theoloog dr. Lauerentius Laurentii was van 1523 tot 1532 prior van de Stadgroninger Dominicanen of Jacobijnen en was een fel verdediger van de oude katholieke kerkleer. Deze roodharige Groninger lag tijdens zijn studietijd in Leuven al vaak in de clinch met Erasmus. In één van zijn brieven schreef Erasmus dat 'koeiendrijver' Laurentius hem persoonlijk haatte.

Enkele weken na zijn benoeming tot hoofd van het Jacobijner klooster aan de Oude Ebbingestraat, het grootste kloostercomplex in de stad, organiseerde Laurentius op 12 maart 1523 een bijeenkomst over de invloed van de Paus op het geestelijk leven in Groningen. Maar in kringen van geestelijken als Gansfort, Agricola en Praedinius, was de geest al uit de fles. Het leverde hem niets op. In 1525 schreef Laurentius alsnog een verordening vanuit het Groninger stadsbestuur aan alle pastors in Stad en Ommeland. Zo moest men elkaar 'bij dwalingen' corrigeren, mocht er niet over omstreden zaken worden gesproken en moesten gehoorzaamheid en onderdanigheid worden bevorderd.

Hier bleef het niet bij. Namens de bisdommen Utrecht en Münster kwam Laurens Laurentius in 1530 met steun van Karel van Gelre aan het hoofd van de inquisitie van Groningen te staan.

Deze inquisitie toonde stilaan haar ware aard. De rechters werden in hun genadeloze vonnissen eerst nog gehinderd door de gewestelijke privileges van de Grietenijen betreffende hun eigen rechtspraak. De Grietmannen bleken zeer gematigd. Pas nadat de reformatie in Nederland in doopsgezinde gedaante verscheen, sloeg in 1531 de inquisitie in alle gewelddadigheid toe.

De dominicanen

Welke rol speelde de orde der dominicanen daar eigenlijk bij? Sinds 1215 werden

prediking & ketterijbestrijding genoemd als belangrijkste priesterlijke taken. Dominicus Guzmán stichtte om die reden in 1216 de dominicaanse orde. Al in 1231 kregen met name de dominicanen door paus Gregorius IX de inquisitietaken opgelegd.

Daarom traden tijdens de reformatie van de 16e eeuw de dominicanen in de ketterijbestrijding en bij de inquisitie zo op de voorgrond. Ook schreven de dominicanen de Heksenhamer, dé handleiding voor het voeren van heksenprocessen.

Na Erasmus raakte ook Maarten Luther vooral met de dominicaner orde in conflict. In het Westerkwartier speelde de opstand en dus de onderdrukking der doopsgezinden in het begin van de reformatie een grote rol. Als medestander van kettervervolger Karel van Gelre speelde de dominicaan Laurentius, sinds 1530 inquisiteur van Stad en Ommeland, hierin een hoofdrol.

De inquisitie

Tussen 1520 en 1528 probeerde de Spaanse regering in de Nederlanden alleen nog de verbreiding van andersgelovigen tegen te gaan. Daarom verbood men de lijfstraffen. Vanaf 14 oktober 1529 werd een geheel andere richting ingeslagen. Overtreders werden van toen af onderworpen aan martelingen en aan de doodstraf. De strafwetgeving van Karel V inzake ketterij nam ingaande 1530 dus een beslissende wending, waarop men nooit meer zou terugkomen.

In 1531 vond zo een terechtstellingen plaats in Leeuwarden. Sicke Freerks, gevangene in het Hof van Friesland had, zonder dat hij geboeid was, in het openbaar bekend dat hij ongeveer 14 dagen voor kerst in Emden was herdoopt. Hij zal daarom door de scherp-rechter, met het zwaard ter dood gebracht te worden. Het lichaam moest op een wiel gezet worden en het hoofd op een staak; aldus besloten en uitgesproken op 20 maart 1531.

Na de inname van Münster door de wederdopers in februari 1534 werden in het voorjaar van dat jaar door de stadhouder van Friesland, Schenck van Toutenburg (schoonvader van Onno van Ewsum, zoon van Wigbold sr. en Beetke) opnieuw drastische straffen uitgevaardigd tegen doperse pre-

dikers en aanvoerders. Ook tegen de leraar Jacob van Campen uit Groningen, ongeacht het feit dat deze geduldige lijdzaamheid predikte. Na een gewapende doopsgezinde opstand op paasdag, bij Bolsward en nadat in mei 1535 gewapende doopsgezinden de macht in Amsterdam probeerden over te nemen, gingen stadhouders en stadsregeringen over tot executies.

Een weduwe en haar zoon, die Jacob van Campen onderdak hadden verleend, werden in de deur van hun huis opgehangen. Na lang zoeken werd van Campen uiteindelijk in een huis ontdekt waar hij zich onder de turf had verborgen. Na marteling op de pijnbank werd hij op 10 juli 1535 te Amsterdam ter dood gebracht.

De dominicanen van Oosterreide

We maken even een zijsprong naar Oosterreide, een belangrijke marktplaats in deze periode. De haven aan de sluisen in de Reider Ee kende een druk handelsverkeer. Het dorp was ooit een middeleeuwse nederzetting in het verdronken Reiderland, nu de Dollard. Het lag vlakbij de Punt van Reide, waarlangs vroeger de rivier de Reider Ee in de Eems uitmondde.

Sinds 1376 bevond zich in Oosterreide een nonnenklooster van de Dominicanen. Rond 1475 werden in dit dominicanessenklooster nog belangrijke bestuursvergaderingen gehouden. Na de Cosmas- en Damianusvloed (1509) werd het dorp minder welvarend.

In april 1528 worden de 'Susteren van Reide' een nieuwe locatie toegezegd in Lucaswolde bij Marum.

Hiervoor was op dat moment echter nog geen direct aanwijsbare noodzaak. In de Groninger Encyclopedie van K. ter Laan wordt gesteld dat het dominicaner klooster *op last van Karel van Gelre* moest worden overgeplaatst van Reide naar Lucaswolde. Pas 6 jaar later, in 1534, zal het klooster van Oosterreide worden gesloopt.

Klooster naar Lucaswolde

Ten tijde van deze verhuizing was Harcko Luppesz. Iwema (1485 – 1544) van 1516 tot en met 1528 Buurrechter in Niebert en Nuis. Hij bevestigt de aankoop van een perceel grond in Lucaswolde ten behoeve van een nieuw klooster te Lucaswolde. Mogelijk werd de beschikbaar gekomen kerk van Lucaswolde aan de Susteren van Reyde toegewezen.

Op Maendagch 13 april 1528* nae Palme verzegelt hij een koopbrief, waarbij:

“Anne tho Melyck (te Malijk in Marum) en Sydye zijne huisvrouw verkoopen aan Doctor Laurentius ten bate des nyen conventes thot Lukswolde, gefundeert ende nyes gestichtet van de Susteren to Reyde, 1 gras land (= 1/2 ha) onder Noordwijk, verzegeld door Harcko Iwema, grietman in Westerdeel Vredewold.

Uit inventaris Huisarchief Nienoord onder nr. 22

Oosterreide met het 'Nonnen Klooster' aan de Reider zijl.

**Opmerkelijk genoeg is het jaar 1528 ook het sterfjaar van Wigbold van Ewsum sr., en dus van het aantreden van de felle katholieke Beetke van Rasquert. Het is ook het jaar, dat Keizer Karel V zich de wereldlijke macht van de bisschop van het prinsbisdom Utrecht toe-eigent. Ook zouden Karel V en Karel van Gelre in 1528 de Vrede van Gorkum ondertekenen, waarin was besloten dat Gelre de stad Groningen plus de Ommelanden en Drenthe mocht behouden. Dit verdrag werd uiteraard door Karel V nooit ondertekend...*

Aangewezen steunpunt...

Juist in de roerige periode 1525 – 1535, waarin het economisch slecht ging en waarin ook de doopsgezinde opstanden overal oplaaiden, kon de katholieke geestelijkheid alom rekenen op de steun van de elites, die op hun beurt de geestelijkheid weer nodig had om de rust te handhaven.

In grote lijnen zal deze ontwikkeling in Vredewold vergelijkbaar zijn geweest. Juist de combinatie van een adellijk steunpunt, Nienoord in dit geval, met een dominicanenklooster wordt vaker als twee-eenheid aangetroffen.

De 16e eeuwse Ommelander hoofdelingen-

Beetke van Rasquert met op de achtergrond 2 dominicaner monniken voor de ruïne van Borg Ewsum te Middelstum (1528 – 1530).

familie van Ewsum te Rasquert verklaarde eerder al in Hunsingo, dat haar voorouders zo ook het dominicanenklooster te Winsum gesticht zouden hebben.

Bron: Redmer Alma e.a.

Een sterke band tussen de Ewsums en de dominicanen lijkt niet onwaarschijnlijk. Op een schilderij van Beetke van Rasquert staan stellig 2 dominicaner of johannieter monniken afgebeeld. Bij veel beschrijvingen wordt gesproken over premonstratenzer monniken, maar die hebben een volledig wit habijt van gebleekte wol, de z.g. Wittheren: 'Kleding mannen – wit habijt met daaroverheen een wit scapulier (overkleed) en een witte mantel met schouderstuk en kap.' Slechts de premonstratenzer nonnen kennen een witte óf zwarte sluier.

Voor de dominicaner monniken zijn een wit habijt met de zwarte opvallende mantel zelfs beeldbepalend. Deze staan daarom uitdrukkelijk omschreven in hun constituties, de grondwet, van deze orde. De zwarte mantel wordt door de dominicanen buiten het klooster verplicht gedragen. Ook de dominicanen die geen priester waren (de lekenbroeders), droegen een zwart scapulier en schoudermantel.

Het Noordelijk Westerkwartier kende in deze tijd al 7 doopsgezinde gemeenten. Het is niet ondenkbaar dat op aanwijzing van de machtige Beetke in Lucaswolde een geschikt dominicaner steunpunt in Zuidelijk Westerkwartier werd opgezet. Zo kon zij zich

in de gunst spelen van eerst de Gelderse en later de Spaanse machthebbers. Doctor Laurentius zal zeker geen onbekende voor haar zijn geweest.

Uitsnede monniken uit het schilderij Beetke van Rasquert; de linker persoon lijkt een mutsbril te dragen.

1531 – Een beslissend jaar

In 1531 breidden Karel V en Philips II hun macht in hoog tempo naar alle geledingen uit. Van verschillende Friese steden liet Karel V de vestingwerken volledig afbreken. Noordelijke ambtenaren moesten hun eed afleggen in handen van de raadsheer van Holland. In ditzelfde jaar legde hij aan de noordelijke contreien ook zijn centrale wetgeving op. In het bijzonder zijn hardvochtige wetgeving t.b.v. de handhaving van de katholieke kerk. Tegelijk werd een statuut op de algehele kerkrechten voor pastoors in de Ommelanden vastgesteld.

Ook wilden Karel en Philips, dat op de sleutelposities van stadhouders en grietmannen alleen personen benoemd werden die hun inzichten deelden. Die hun belangen verdedigden en hun wil uitvoerden. Zo werden alleen gunstelingen beloond met benoemingen op belangrijke posten. Personen die de plaatselijke verhoudingen al domineerden. Tegelijk wilden ze, heel slim, deze ambten in kleine kring houden.

In navolging op deze ontwikkelingen verbindt Karel van Gelre als Stadhouder van Stad & Lande op Hemelvaartsdag 1531 op het kerkhof te Nuis het grietmanschap van heel Vredewold erfelijk aan het huis Ewsum, in casu Beetke van Rasquert, om zo Vredewold doeltreffender te kunnen regeren.

Net als in overige gebieden werden ook hier 'verval van de reguliere rechtspraak' en 'hoge schulden van de eigenerfde stand' als redenen genoemd. Vreemd dan, dat dit zich in Langewold niet voordeed. Het betekende voor Vredewold in principe de afbraak van de aloude Friese vrijheden.

Dat buurrechter Harcko Iwema het niet lukte de eed welbewust in het Fries af te leggen in handen van de nu vaste grietman Onno van Ewsum wegens 'cranckheyt des hoofdes dat seer schudde', mag geen wonder heten. In zijn machteloosheid besepte hij waarschijnlijk, dat alles op het spel stond. Het eens vrije Vredewold werd weggezet als een veenkolonie voor de 'Spaanse' Geldersen en van Ewsums. Het was misschien een laatste daad van verzet die hem veruut te boven ging. In Drenthe zouden de gezworen eigenerfden, de Etten, pas in 1795 het veld ruimen, in Langewold eerst in 1803...

Vervolgelingen

En zo start, óók in 1531 in de Gronings-Friese contreien, onvermijdelijk de vervolging van de dopersen, 'verbont ende secte der annabaptisten'.

Beetke van Rasquert laat zich nu kennen als een fel katholiek.

In een tijd waarin de reformatie steeds meer terrein won, bleef zij trouw aan Rome. Het geslacht Ewsum bezat een groot aantal kerkelijke privileges. Scheiding van macht bestond nog niet. Wereldlijke macht betekende kerkelijke macht. De familie had nu het recht om in verschillende kerken en kappen de pastoors en andere geestelijken te benoemen. Beetke toonde zich bereid deze rechten te verdedigen. Zij zag erop toe dat uitsluitend orthodox katholieke priesters werden benoemd. De dominicanen roemden haar weldaden en schonken haar en haar kinderen een aantal rechterlijke functies die hun klooster rond Wijtwerd in bezit had.

Ze had altijd een huiskapelaan om haar met raad en daad bij te staan. Haar zoons studeerden aan de conservatief katholieke universiteit van Leuven, terwijl de dochters vermoedelijk voor hun opvoeding enige tijd in het benedictijner nonnenklooster Mariendaal of Oldenklooster in het Oostfriesse Norden verbleven, waar haar schoonzuster Hise van Ewsum priorin was. Dit klooster had al veel te lijden van de godsdienststrijd en nadat het in 1532 door brand was verwoest, vonden Hise en een aantal nonnen in 1533 onderdak bij Beetke op Nienoord
Bron: lit. Renée Nip.

In de periode 1534-1535 laat zij eigenmachtig een groep doopsgezinden vervolgen. Haar oudste zoon Onno zal in het jaar 1535 in de strijd tegen de dopersen bij Münster sneuvelen.

In 1536 komen heel de Ommelanden en de stad Groningen direct onder Karel V. Stadhouder Karel van Gelre houdt in datzelfde jaar nog een inspectie in Stad en Lande 'op die Lutheraense ende anderen erroren [to] doenne'.

Op 21 mei 1545 volgt op verzoek van Hidde van Ewsum de Akte van (Her-)Bevestiging

door keizer Karel V inzake: 'De opdracht gegeven door de ingezetenen in 1531 aan Beetke van Rasquert, van de Erfgrietenij te Vredewold.' Het doek van de Friese Vrijheden is in Vredewold definitief gevallen.

Het klooster onnuttig

In 1542, 3 jaar eerder, wordt het klooster van Lucaswolde nog voor het laatst in een akte genoemd. Daarna verdwijnt het geruisloos in de geschiedenis. In 1542 wordt nog gesproken van de 'Susters Dominicanessen', omdat in dat jaar een nieuwe regel werd goedgekeurd waarbij zij werden vrijgesteld van de clausuur (afgesloten leven van de buitenwereld).

Gelijktijdig had paus Paulus III, óók in 1542, namelijk een nieuwe inquisitie ingesteld: de z.g. Romeinse Inquisitie.

Deze vorm van inquisitie was de meest strenge tot nu toe.

Protestantse organisaties en stromingen die het katholieke geloof ondermijnden moesten worden uitgeroeid. Boeken die de katholieke kerk zouden 'beledigen' werden verboden.

Bovendien nam vanaf 1542 de orde der jezuïeten de ketterjachten van de dominicaner orde over.

Aldus was een dominicaner voorpost in de Vredewolder contreien der 'Lutheraenen en anabaptisten' door alle genomen maatregelen wellicht niet langer nodig en gewenst.

Zodoende verdwijnen na 15 jaar de Dominicaner Susteren in 1542 weer uit Vredewold. Het cisterciënzer klooster Trimunt zal het nog 50 jaar langer volhouden. Tegen 1594 wordt dit klooster op De Haar verwoest.

De plaats van het klooster van Lucaswolde wordt vermoed aan de Polderweg, nabij het Kloosterpad.

Groei van het calvinisme

Johannes Calvijn, geboren op 10 juli 1509 en overleden op 27 mei 1564 te Genève, was een zoon van zoon van Gérard Cauvin. Hij studeerde rechten en was een bewonderaar van Erasmus. Pas rond 1533 kreeg hij meer reformatorische opvattingen. Waar Luther juist geen scheiding wilde, vond Calvijn, dat kerk en staat gescheiden moesten worden. De absolute macht van de vorst werd door Calvijn niet geaccepteerd. Hij wees een staatskerk af. Hij erkende daarom het recht van verzet. Calvijn vond dat de kerkenraad het hoogste orgaan binnen de kerk moest zijn.

De calvinisten kregen grote invloed in Nederland. Hoewel zij tijdens de opstand slechts een klein groepje vormden, hooguit 10% van de bevolking, hadden ze anders dan de doopsgezinden of de lutheranen een zeer belangrijke rol in het gewapend verzet. Waar anderen uit overtuiging van geweld afzagen, vormden zij de 'gestaalde kaders', die van geen opgeven wilden weten.

Kloosterlocatie te Lucaswolde

Zo werd de calvinistische leer die van de nieuwe republiek. Zij steunden de protestantse overheid in de strijd. Dus steunde de overheid hen? Zo werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden geleidelijk aan een calvinistische staat.

In Stad en Ommeland werden de wederdopers door de calvinisten geduld. Pas na de capitulatie van de katholieke stad Groningen in 1594 veranderde deze houding. Voortaan mocht alleen de 'gereformeerde' godsdienst worden beleden. In 1601 bepaalde de Groningse overheid dat wederdopers geen openbare ambten meer mochten bekleden.

Begin van de strijd

Terug naar het jaar 1550. In dat jaar wordt in stad Groningen vanuit Emden een protestantse gemeente gesticht. Dat gebeurt onder leiding van de hoofdpastor van de St. Maartenskerk Henricus Wilhelmi Sutoris (= Snijder) en van de rector van de Latijnse school Regnerus Praedinius. Deze voorgangers waren het meest beïnvloed door de denkbeelden van Zwingli c.s. en stonden dus dicht bij de doopsgezinden. Pas later die eeuw zal deze gemeente dus een meer Calvinistisch karakter krijgen.

Op 14 mei 1554 overlijdt Beetke van Rasquert. Wigbold jr. (1521 – 1584) erft na de dood van zijn oudere broer Onno (1535 te Münster) Nienoord en het vaste grietmanschap over Vredewold.

De jongste broer Johan (1530 – 1570) erft de borg Ewsum te Middelstum en de havezate Mensinge te Roden.

Broer Christoffel (1523 – 1583) erft Corpus De Linde met nog 6 andere heerden bij Marum, de Aylkemaheerd te Rasquert én de heerlijkheid Jennelt in Oost-Friesland.

Ook valt hem het collatierecht en de herenbank van de kerk in Marum toe. Alle venen bleven eerst gemeenschappelijk bezit. Later kreeg Christoffel de westelijke venen van Vredewold. Johan en Wigbold exploiteren de venen in oostelijk Vredewold.

Waar moeder Beetke van Rasquert vurig katholiek was, bleek zoon Christoffel van Ewsum intussen doopsgezind te zijn. Herhaaldelijk verleende hij Menno Simons

onderdak. Daarnaast was Christoffel van Ewsum lidmaat van de protestantse kerk te Emden.

Al op 15 mei 1551 rapporteerde de Gelderse Stadhouder aan de keizerlijke vertegenwoordiger van Groningen dat Menno Simons vaak bij Christoffel verbleef.

Geen wonder, dat na de Beeldenstorm van 1566 door de inquisitie Christoffels goederen verbeurd werden verklaard.

De Beeldenstorm van Marum

Begonnen op 10 augustus 1566 in de Zuidelijke Nederlanden, bereikte de 'storm' op 18 september 1566 de stad Groningen. De doopsgezinden hadden zich geheel afzijdig gehouden, toch zouden zij direct worden beschuldigd.

Na de Beeldenstorm moest Alva op 22 aug. 1567 orde op zaken stellen. Hij stelde een 'Raad van Beroerten' in, die door het grote aantal doodvonnissen ook Bloedraad genoemd werd. Dit vergrootte de weerstand tegen het Spaanse gezag enorm. Het gemeenschappelijke streven werd nu volledig 'de tirannie te verdrijven'.

Het eerste gewapende verzet wordt vanaf 1568 geleid door Willem van Nassau, prins van Oranje, die zich al in 1561 keerde tegen de wrede politiek van Philips II.

Adolf van Nassau.

Op 23 mei 1568 valt zijn Staatse leger onder leiding van Adolf en Lodewijk van Nassau met 3900 man infanterie en 200 man cavalerie bij Beltingwolde ons land binnen. Het is in het noorden het begin van de 80 – jarige oorlog. Het leger

veroverd de Borg te Wedde, wint de slag bij Heiligerlee (Adolf sneuvelt) en richt zich op de stad Groningen. Helaas wordt ditzelfde leger, op terugtocht naar Duitsland, op zondag 21 juli 1568 te Jemmingen bij Leer door Alva verslagen. Al op 23 juli trekt Alva Groningen binnen en zijn Raad van Beroerten veroordeelt in totaal 157 personen. Daarbij

was Alva uit op de rijkdom en goederen van rijke ingezetenen om zijn inval te financieren. De goederen van Christoffel van Ewsum werden zo ook verbeurd verklaard. Toch probeert Christoffel de Corpus de Linde plus de venen alsnog aan raadsheer Grammei (Grammer?) uit Arnhem te verkopen en zich blijvend in Jennelt te vestigen. Hij is te laat. Precies 1 week na de slag bij Jemmingen, op zondag 28 juli 1568, word te Nuis al een getuigenis opgesteld over een Beeldenstorm in de Romaanse kerk van Marum-West.**

Hiervan is een getuigenis opgetekend door de buurrechter van Marum, Olde Lambert :

Op 't heden, de 28e juli heb ik, Gese Holters (Hölter in Dld. nabij Lb.) uit Weert, verklaard aan Olde Lamberth, als beëdigd buurrechter, nu idzundes (op zondag) in Marum, hoe dat ik en mijn man zijn aangekomen in Vredewold geheten, en wel in Nuis bij een woning waar een weduwe geheten Tryne Sieckema woonde.

Voorschreven Tryne is met de voorschreven lansknecht en zijn voorschreven huisvrouw meegegaan en wel zo dat ettelijke mensen gezien hebben, dat zij tezamen met anderen gingen, 'woorden hebben' en opnieuw samen 'woorden hadden', zo, dat Tryne als voorschreven had gezegd: "Hier woonde een grys (Oudfries: dwaas, gek) op De Lynde (Corpus De Linde) die de kerk had verwoest en de beelden in puin had geslagen." Toen had voorschreven Tryne tegen de Jonker gezegd: "Waarom vernielt u de kerk en breekt u de beelden, want zij eten geen brood, ze bijten niemand en doen geen kwaad. Geeft mij er een van voor in huis, want het is een sieraad."

Daarnaast heeft voorschreven Tryne gezegd: "Toen de jonker bij (haar?) huis en was, had hij opzij gelachen en voorschreven jonker had van Tryne een paard weggenomen."

Dit naar waarheid, zo als dat gerechtelijk is gezworen op 't heden de 28e juli, als hierboven is geschreven voor mij, Olds Lambert. * Als voorschreven is, Anno 1568.

* *Lambert Berents Wijma, (1520 - ...), zoon van Berent (Benne) Weyma. Vader Benne*

had belangrijke functies: als grietman (burgemeester) en rechter over geheel Vredewold en Westerdeel-Langewold zegelde hij de bestuurlijke stukken. In 1540 vinden we Lambert Wijma als kerkvoogd op de Wijma-Heerd te Marum. Mede-eigenaar dan is Greta, waarschijnlijk zijn moeder. Op 17 aug. 1551 verkopen Geert Alberts, pastor te Marum, Geert Hinricks en Lambert Wijma, kerkvoogden te Marum, en Lubbe Renckema, aan Christoffer van Ewsum en zijn echtgenote een aantal venen onder Marum, merendeels begrensd door de Sijgerswoltmer Rijth (de grens tussen Vredewold en Opsterland) en het convent van Trimunt. Plaatsnamen hierin o.a. De Haer, Fockema Hynxtecamp, Greenen heem, Frimaveen en Swarte Rijth.

In 1568 is Lambert Wijma 48 jaar oud.

Olde kan slaan op 'Olderman'. In het Friese recht staat de term en functie van Olderman gelijk aan die van Grietman. Kerspelen waren onderverdeeld in klufsten. Klufstigenoten hadden noaberrplicht en stonden ook onder leiding van een Olderman.

*** Een artikel hierover verscheen eerder in Olde Guet nr. 15, aan de hand van Joke de Boer-Jager: 'Beeldenstorm in Nuis'.*

De datering van deze akte betekent niet dat deze 'Beeldenstorm' ook op 28 juli 1568 is voorgevallen.

In een reactie op dit onderwerp geeft Wieger De Boer in Olde Guet nr. 16 aan, dat het gaat om de Romaanse kerk van Marum-West: 'De Ewsums bezaten collatierechten in Marum. Misschien wilde Van Ewsum na de inval van 1568 laten zien dat hij aan de goede - protestantse - kant stond en dat het goed was dat er een Marumer Beeldenstorm had plaatsgevonden.'

Volgens mij betreft het hier, na de intocht van Alva, een negatief gekleurde getuigenis binnen de aanklacht tegen Christoffel van Ewsum door de Raad van Berorten, voorgezeten door Alva zelf. Voor Stad en Ommeland betrof dit uiteindelijk dus 157 ingezetenen, die op 10 januari en 31 maart 1570 werden bestraft met eeuwige verbanning en confiscatie van goederen (K.V).

Een schans in 1593

En zo begint in deze vorm anno 1568 ook te Marum de 80 – Jarige Oorlog, durende tot 1648.

Wigbolt jr. en Christoffel van Ewsum worden medeaanvoerders van de strijd in Noord-Nederland tegen Spanje.

De Ommelanden kiezen voor prins Willem van Oranje, de stad Groningen blijft trouw aan Philips II. Velen vluchten naar Oost-Friesland, de watergeuzen naar Engeland.

Op 1 april 1572 vallen de watergeuzen bij Den Briel ons land binnen. Nu begint er eindelijk wél een volksofstand en dat betekent de ommekeer in een lange strijd.

In 1582 worden bij de ‘Friesche Paalen’ 35 Staatse soldaten gelegerd. Een schans is er dan nog niet. Direct daarop zijn er in de nacht van 18- op 19 april 1582 langs het Fries-Groningse grensgebied vijandelikheden en brandschattingen aan de gang. Van hieruit ontstaat in het Westerkwartier tot 1594 een langdurige Schansenoorlog, waar o.a. Nienoord aan failliet zal gaan. In het voorlaatste jaar van 1593 worden langs de Friese grens nieuwe schansen en sterkten aangelegd, o.a. de Zwartendijkster Schans en de Schans Frieschepalen.

In het Koninklijk huisarchief bevindt zich een brief d.d. 6 mei 1593, geschreven op Trimunt door graaf Willem Lodewijk, waarin hij aangeeft, op 5 mei 1593 een versterking te hebben gemaakt bij de Friesche Palen. Hij was daar op diezelfde dag aangekomen. Een half jaar later, op 22 september 1593 trekt Verdugo met 12 paarden, 4000 man infanterie, 2 kanonnen en 150 wagens langs de Zwartendijkster Schans over Frieschepalen naar Opende. Krijgshistoricus Van Reydt schrijft hierover:

“Nadat de schans klaar was kwam graaf Philips van Nassau langs om de situatie te verkennen. De schans was “bevolkt” met huislieden, geen militairen. Dezen waren er vandoor gegaan toen de vijand naderde. De ‘Spaanschen’ hadden daarop de schans ingenomen. Graaf Philips en de zijnen zagen dat er een Spaanse ruiter van zijn paard tuimelde bij de schans, waarna vanuit de

schans op de ruiter werd geschoten. Dit was een valstrik om Philips te laten geloven dat er bevriende troepen in de schans lagen. Graaf Philips reed in de richting van de schans maar twijfelde en bleef stilstaan. Toen galoppeerden de bezetters snel in de richting van Philips. Die ging er vandoor, maar verloor wel zijn hoed tijdens de vlucht.”

Opgetekend in 1644 door Everhard Van Reydt.

Philips van Nassau.

In 1594 wordt de stad Groningen door het Staatse leger van Maurits uiteindelijk omsingeld. Na een beleg van 2 maanden geeft de stad zich op 22 juli 1594 over.

Dit betekent het einde van de Spaanse overheersing in heel het Noorden.

Veel monniken, priesters en nonnen vertrekken naar het Zuiden.

Enkele jaren tevoren nog, op 1 nov. 1582 en in 1588 opnieuw, verlengden de prior en de kloosterlingen van Trimunt de pacht van al het land, toebehorende aan het klooster Trimunt.

De periode na 1594 betekent echter ook het einde in van het klooster van Trimunt. Het klooster wordt ontbonden in 1604. De nonnen bevinden zich dan al in hun refugehuis (nu Aduarder Gasthuis) aan de Munnikeholm te Groningen.

Het jaar 1594 symboliseert uiteindelijk het begin van de provincie Groningen, maar het betekent zeker nog niet het einde van de 80 – Jarige Oorlog...

Kaart Schotanus 1664 met Trimunt en midden onder Schans Friesche Paalen.

Ruim honderd jaar horlogemaker/juwelier Helmholt in Marum.

Geert Braam

Drie generaties klokkenmakers 'Helmholt Marum', een begrip voor de hele regio. Drie generaties Helmholt hielden het bedrijf vanaf 1913 draaiende. Al 104 jaar, onvoorstelbaar. Wie het in Marum heeft over horloges, klokken en sieraden noemt in één adem het bedrijf van Helmholt in Marum. Ik had al een tijdje het plan iets over dit familiebedrijf te schrijven.

Er komt over enige tijd namelijk een eind aan dit familiebedrijf. De gemeente heeft het historisch pand al een aantal jaren geleden opgekocht om het centrum van Marum verder op te stuwen in de vaart der volkeren. De zaak aan de Wendtsteinweg zal het zoveelste pand zijn dat sneuvelt voor nieuwbouw. Het familiebedrijf zal na de sluiting geen nieuwe vestiging krijgen. Er is ook geen opvolger om het voort te zetten.

We weten dat aan dit prachtige bedrijf van Helmholt straks een einde komt. We zullen het missen, maar laten we het bedrijf koesteren zo lang het er nog is.

Een begrip

Zoals gezegd is Juwelier Helmholt altijd een begrip geweest in Marum en wijde omgeving. Wie van ons heeft geen herinnering aan zijn of haar eerste horloge, een eerste sieraad voor vriend of vriendin of een zilveren geboortelepel? In de zaak werden

laden opengetrokken om een verlovings- of trouwring uit te zoeken. Klokken in allerlei uitvoeringen hingen en hangen nog steeds voor de verkoop in de winkel. Altijd werd je op een bijzonder vriendelijke wijze te woord gestaan. Kwam je even niet uit de keuze van een bepaald artikel dan kon je er rus-

Teije Helmholt met zoon Eelke Sipke en Jannes.

tig nog eens over nadenken. Ook geboren Marumers, die elders waren gaan wonen, kwamen vaak weer bij het vertrouwde adres uit. Je wist dat het goed zat. Veel bedrijven hebben om wat voor reden dan ook de deuren vroegtijdig moeten sluiten. Ook dit bedrijf heeft stormen doorstaan, maar met vereende krachten wisten ze door te gaan. Het verdient een warm plekje in de Marumer geschiedenis en ver daarbuiten.

Uit de archieven

Om me te verdiepen in de familieachtergrond ben ik in de archieven gedoken. In 1883 wordt ene Teije Helmholt geboren op het Bareveld op de Haar onder Marum. Teije is een zoon van Eelke Helmholt en Aaltje Gorter. Als 14-jarige knaap vertrekt hij in oktober 1897 uit het warme ouderlijke nest naar Leek. Van Leek gaat hij naar Hoogkerk en in 1902 keert hij als dienstknecht weer terug naar Marum.

Op 9 juli 1906 trouwt Teije te Marum met Catharina Renkema. Het gezin Helmholt-Renkema woont de eerste jaren van hun huwelijk op het Bareveld. Daar heeft hij waarschijnlijk het klokkenmakersvak onder de knie gekregen.

Op 1 mei 1913 start Teije Helmholt een klokkenmakerzaak in Marum, Wendtsteinweg 65, destijds nr. A223. In of rond het jaar 1917 wordt deze zaak pas eigendom van het echtpaar. Ze kopen de zaak dan van Wiebe Renkema, zaakwaarnemer te Groningen, maar afkomstig uit Marum. Vóór die tijd heeft Teije Helmholt de zaak waarschijnlijk eerst gehuurd van Renkema.

Het gezin Helmholt krijgt drie kinderen, Eelke Sipke, Jannes en Hendrik.

Zoon Eelke Sipke, geboren in 1907, vertrekt op 2 augustus 1922 naar Groningen, maar komt in 1927 weer terug naar Marum. Hij is van beroep opticien. Hij vertrekt weer op 2 februari 1931, deze keer naar Zeist. Vervolgens vestigt hij zich in Leek. Zijn jongere broer Jannes, geboren in 1908, vestigt zich als slager in Marum en later in Groningen.

Zoon Hendrik, geboren in 1921, zal later het bedrijf te Marum overnemen.

Het begin

Om meer te weten te komen praat ik met Henk Helmholt en Elly Mertens, de huidige eigenaren en heb ik een interview met Tineke van der Berg-Helmholt, de zus van Henk Helmholt. Ze is een kleindochter van de eerste klokken- en horlogemaker Teije Helmholt en de dochter van de tweede generatie Hendrik Helmholt en Aaltje Ausma.

“Ik ben Tineke van der Berg- Helmholt, geboren 11 augustus 1951 in Marum”, vertelt ze.” Ik woon nog steeds in Marum, samen met mijn echtgenoot Jurjen van der Berg. Mijn broer Henk is van 1956. Onze ouders zijn Hendrik Helmholt, geb. 22 februari 1921 en Aaltje Helmholt- Ausma, geb. 1 april 1921. Ze zijn getrouwd op 22 december 1948 te Marum”.

Van haar ouders heeft Tineke begrepen dat Teije de boer opging om op allerlei gebied reparaties uit te voeren. Eigenlijk was hij arbeider, zo staat hij ook te boek in allerlei akten. Maar hij was zijn tijd vast vooruit en had als hobby klokken herstellen. Hij kwam bij veel boeren over de vloer en voerde onderweg wel eens een reparatie uit en anders nam hij het voorwerp mee naar huis.

Zo was het in het begin en op een gegeven moment is hij voor zichzelf begonnen. De inschrijving bij de Kamer van Koophandel is op 1 mei 1913.

Een advertentie uit de begintijd.

De zaak was toen al uitgebreid van horloge- en klokkenmaker naar juwelier. En ook voor brillen kon je bij Helmholt terecht.

(Een so eazy is een knijpbrilletje).

Zo is het naar het oordeel van Tineke begonnen. “Maar ik heb het natuurlijk maar van horen zeggen”, merkt ze nog eens op. “Op het ingelijste aanbevelingsdocument van opa, uit de begintijd van de zaak, staat vermeld ‘onze reiziger’. Dat zal hij zelf geweest zijn. Dat was dus waarschijnlijk rond de inschrijving bij de Kamer van Koophandel.

Mijn moeder vertelde mij een keer dat mijn grootmoeder eens gezegd had dat ze met een rijksdaalder in de kassa zijn begonnen en zich zorgen maakte hoe dat verder zou gaan met de zaak. Mijn opa was echt een man die veel met zijn handen kon, want in het begin heeft hij ook nog stofzuigers verkocht. Mijn broer Henk vertelde mij dat opa zelf allerlei tangetjes ontwikkelde om reparaties mee uit te voeren aan horloges en klokken. Hij was heel technisch. Opa had voor allerlei dingen een oplossing”.

Eén van de vele instrumenten die Teije maakte.

“Ik heb van mijn vader niet zo heel veel gehoord over opa. Ik was 18 toen mijn vader plotseling overleed. Van verhalen vertellen kwam daardoor niet zoveel. Mijn ouders hadden het druk met de zaak en daarom is terugkijken er niet zo van gekomen. Dus over het leven en werken in de winkel van mijn grootouders kan ik verder niet zo heel veel vertellen. Mijn moeder vertelde nog wel dat het een hele aardige en vriendelijke man was. Hij was erg behulpzaam voor andere mensen en dat zeiden ze ook altijd van mijn vader.”

Teije Helmholt en zijn vrouw Catharina Renkema.

Van Teije naar Hendrik

In 1949 deed Teye de juwelierszaak over in de handen van zoon Hendrik. Hendrik was dat jaar ervoor, op 22 december 1948, getrouwd met Aaltje Ausma.

Teije liet een nieuw huis bouwen aan de huidige Raadhuisstraat, nu nr. 5, en ze verhuisden hemelsbreed naar ruim 100 meter schuin achter hun huis. Dat was het allereerste huis dat daar gebouwd werd. Het wordt nu bewoond door de familie K. Broekema.

Teije Helmholt is op 16 januari 1952 op 68 jarige leeftijd overleden. Catharina Helmholt- Renkema is 12 februari 1961 op 76 jarige leeftijd overleden.

Trouwfoto van Hendrik Helmholt en Aaltje Ausma.

Tineke vertelt dat haar herinneringen teruggaan tot haar vierde levensjaar. "Alles draaide om de winkel, wij mochten niets zeggen en moesten stil zijn. Dat hoorde er gewoon bij."

De winkel was nog vrij klein, de werkplaats was er achter. De volgende anekdote is veelzeggend voor hoe het toeging met kleine kinderen in een bedrijf. In de drukte moest vaak even een oplossing worden gezocht. Mijn moeder vertelde, dat wanneer ik als heel jong meisje op de po moest, ik met een nylonkous aan de tafelpoot werd vastgebonden. Ik kon dan geen kant op. Zo kon zij haar werk in de winkel rustig doen en haar man werd niet gestoord in de werkplaats. Mijn vader was ook een heel technisch iemand en dat is mijn broer Henk ook weer. Henk is net als mijn vader ook dol op auto's en motoren. Mijn vader begon met een DKW motor, naar ik mij herinner en later een BMW, waar wij wel mee op vakantie gingen. Ik zat als klein meisje tussen hen in.

Zoals gezegd was ik als puber niet zo met het verleden bezig, daarom kan ik over die vroegste periode weinig vertellen. Mijn vader bemoeide zich alleen met de winkel als het druk was. Hij was hoofdzakelijk in z'n werkplaats bezig. De winkel was niet echt zijn ding, daar had hij het geduld niet voor. Van hem moest alles snel, snel. Ze zeggen wel eens tegen mij dat ik niet stil kan zitten, nou dat heb ik dus van mijn pa. Hij wilde altijd van alles doen en had een hekel aan rommel. Alles moest vlug en zo ben ik ook. Hij was wat sneller dan mijn moeder en was heel flexibel. Hij kon zo maar even er iets tussendoor doen.

Wij hadden vroeger een herdershond, die was altijd bij mijn pa in de werkplaats. Ik ben gek op honden. Als ik thuis kwam van school, ging ik eerst naar de werkplaats, naar pa en de hond 'Tarzan'. Als het begon te onweren werd de hond verschrikkelijk zenuwachtig en knaagde dan aan de werkbank.

Henk Helmholt met zijn vader Teije in de winkel. De foto is van rond 1941 en Henk is hier ongeveer 19 of 20 jaar.

(De naam van het jongetje is bij de familie niet bekend, mogelijk kan een lezer ons hier aan helpen?).

Vergeleken met nu was een horlogereparatie veel ingewikkelder dan tegenwoordig. Nu stop je er in veel gevallen een nieuwe batterij in en 'klaar is Kees'. Wat er in het begin aan brillen verkocht werd durf ik niet te zeggen. Ik denk niet dat mijn vader in de begintijd zelf al brillenglazen sleep, iets wat hij later wel deed. De brillenglazen werden geslepen met zo'n ouderwetse slijpsteen, waaraan water toegevoegd werd. De glazen werden besteld en dan moest het glas nog worden geslepen, bijvoorbeeld in het midden heel dun en aan de buitenkant heel dik. Het was heel riskant voor mijn vader om zoiets te slijpen. Hij moest het eerst bewerken met een diamant, die zat in een houder-tje ook een maaksel van mijn opa. Hij moest eerst de dikste rand er afhaken en dan slijpen op de slijpsteen. Maar omdat het dan zo dun was in het midden, was het vaak 'pats' en was het glas gebroken. Hij moest dan weer opnieuw beginnen. Je wilt niet weten wat voor termen mijn vader er soms uitgooide als het mis ging. Want zo'n breuk kostte geld en er moest weer een nieuw glas besteld worden, wat de nodige tijd kostte. Ik vond dat hij er wel heel goed in was om brillenglazen te maken. Het was echt handwerk. Ik zie die groene schijf nog voor mij. Boven de slijpsteen een klein kraantje en daar druppelde water uit. Je had wel een mal van het glas, het waren plastic mallen. Ik weet niet waar hij het vak geleerd heeft, misschien dat hij cursussen heeft gevolgd. Tegenwoordig zetten ze het in een houder en is het allemaal computergestuurd.

Ik zie nog zo voor mij hoe de werkplaats eruit zag, er waren kastjes vol met glazen. Dat vond ik heel fascinerend. Ook herstelde pa klokken en horloges, deed hij soldeerwerk en dat soort dingen. Henk doet dat nu ook nog wel.

Onze klantenkring kwam uit de wijde omgeving. Niet uit Leek uiteraard, want daar was de oudste broer van mijn vader juwelier. We hadden een hele grote groep vaste klanten die we telkens weer terug zagen. Als een dochter 18 jaar werd kreeg ze een gouden ring. Werd ze 21, dan kreeg ze een horloge. Dat was traditie, vooral bij boerenfamilies".

Naast de zaak zijn er natuurlijk meer herinneringen. "Als baby stond ik bij mooi weer in de kindervagen achter het huis. Soms lag ik daar verschrikkelijk te brullen. Dan kwam opoe met hele grote stappen vanaf de Raadhuisstraat over het weiland naar ons huis toe. Zij hoorde mij en kon dat niet aanhoren. "Jij moet dat kind niet zo laten huilen", zei ze tegen mijn moeder en mijn moeder zei dan: "Dat bepaal ik helemaal zelf". Dus het hielp haar niets.

En later toen ik ouder was en buiten speelde zei ze tegen mijn moeder: "Dat kind kan niet telkens buiten zijn". Mijn moeder zei dan: "Ik kan haar niet in huis houden, ze wil er uit". Mijn opoe was een vrouw die niet zo gemakkelijk was. Het moest precies zo en niet anders, een beetje 'wettig'. Ik was haar naamgenoot hè en ze was erg naamziek. Haar kleine meisje mocht niet zo huilen. Ik ben naar haar genoemd, ik word Tineke genoemd, maar officieel heet ik Catharina, dat staat in de papieren.

Later deed ik op zaterdag de tuin bij mijn opoe aan de Raadhuisstraat. Daar kreeg ik een dubbeltje voor. Dat dubbeltje was voor mij heel belangrijk. Ik ging meteen met dat geld naar drogist Van Wijk en dan kocht ik er een zakje salmiak voor. Als ik nu nog langs het huis van opoe kom dan denk ik: "Er is in de tijd niets veranderd, want de tuin ziet er nog net zo uit".

Alles draaide thuis om de zaak, het was druk. Maar in de weekenden gingen we meestal naar Dwingeloo, daar hadden we een stacaravan. Thuis was je nooit vrij en daar wel. Als je in Marum even buiten naast het huis zat, klopten klanten ook aan voor kleine klusjes.. "Ach Henk (zo noemden ze mijn vader) kan je dit of dat even doen? ". Bv. even een schroefje in de bril. In Dwingeloo hebben mijn ouders samen en ook wij met elkaar als gezin, echt wel genoten.

Mijn vader was heel actief voor de handel in Marum. Vele jaren maakte hij deel uit van het bestuur van de Handelsvereniging, opgericht op 8 april 1935. Medeoprichter was zijn vader Teije, die tevens bestuurslid was. De Leekster Courant van 9 april 1965 maakt melding van het 30 jarig bestaan van die vereniging.

Tineke bekijkt wat oude foto's.

Het overlijden van Hendrik sr.

Eens was Hendrik met zijn auto bij het garagebedrijf Siton in Drachten. Hij was altijd erg geïnteresseerd in motoren en auto's. De auto stond op de brug en Hendrik stond er ook op. Hij wilde meekijken en zien wat er aan de motor schortte. Hij stond gebogen over de motor, daar was niets mis mee. Ik heb later met een medewerker van die garage gesproken en die vertelde, dat ze tegen hem zeiden: "Helmholt, u moet van de brug af gaan, want hij gaat omhoog". Maar hij bleef staan, had het misschien niet gehoord. De brug werd omhoog gebracht. Na een tijdje kijken onder die motorkap deed Hendrik een stap terug en viel zo van de brug af. Vrij kort daarna is hij, ten gevolge van een longembolie, overleden.

"Ik heb toen overwogen om te stoppen met mijn eigen werk", vertelt Tineke. Maar mijn moeder heeft mij dat ontraden. Ik was toen 18 jaar en als secretaresse werkzaam op een laboratorium van de pathologische anatomie aan de Oostersingel in Groningen. Dat bevond zich naast het Academisch ziekenhuis. Het was een leuke baan. Ik heb daar verschillende dingen gedaan en werkte de laatste 5 jaar als secretaresse voor de hoogleraar, die daar was aangesteld. Ik heb er uiteindelijk 10 jaar gewerkt. Op het laatst wilde ik graag wat korter werken, maar dat kon niet, dat was nog niet mogelijk in die tijd. Toen ben ik er weggegaan.

Moeder in de zaak

"Het was voor mijn moeder niet gemakkelijk, maar ze wilde met het bedrijf doorgaan, zodat Henk jr. later het familiebedrijf

kon voortzetten. Henk had op dat moment hele andere ambities, tenminste als hij al ambities had, hij was tenslotte nog maar 14 jaar. Er werden plannen gemaakt om het bedrijf, zo goed en zo kwaad als het ging, door te laten draaien. Mijn neef Teije Helmholt, juwelier in Leek, ontfermde zich over de boekhouding van ons bedrijf. Hij was in de voetsporen van zijn vader Eelke Sipke Helmholt getreden en had de juwelierszaak van zijn vader overgenomen.

Mijn moeder liet de reparaties elders bij collega's doen. Een dochter van mijn pa's oudste broer was ook met een juwelier getrouwd. Dat was Stroboer, die had een juwelierszaak in de Zwanestraat in Groningen. Die deed o.a. het horlogewerk voor mijn moeder. Omdat ik ook in de stad werkte nam ik de te repareren spullen mee en nam het vrijdags weer mee terug naar Marum. Dat hoefde dan niet met de bodedienst mee. Zo hebben we dat al die jaren volgehouden. Ik heb veel respect voor mijn moeder hoe ze dat klaarde. Ze heeft nog op latere leeftijd haar rijbewijs gehaald. Zo kon ze tussen de middag naar Grootegast rijden, naar oom Jannes Renkema. Die had daar een juwelierszaak op de plek waar nu Albert Heijn gevestigd is. Jannes was een ver familielid. Ook reed ze naar juwelier Werkman (geen familie) in Surhuisterveen, die het brillenwerk voor haar deed. Zij slepen de glazen en deden het afmonteerwerk. In die tijd werden de oogmetingen bij de oogarts gedaan. De klanten kwamen bij ons met een recept en moeder bracht die naar Werkman. Het was voor haar wel heel druk en belastend omdat het buiten de openingstijden van de winkel moest gebeuren."

Tineke: "In de drukke tijd (in tijden van Sinterklaas enz.) nam ik wel eens zes weken vrij van mijn werk. Ik kon dan helpen in de winkel. Henk was nog te jong".

Ik kende de mensen natuurlijk allemaal wel, maar niet altijd bij naam. Als ik bij een reparatie om de naam vroeg verbaasden ze zich erover dat ik dat niet wist. Of ze zeiden "Ben jij een zus van Henk? Hoe kan dat, want hij heeft van dat lange haar en jij hebt het zo kort."

Tot 1984 woonden mijn moeder en Henk

samen in de zaak". Daarna verhuisde de weduwe Helmholt-Ausma naar het huisje van Ype Veldstra, dat achter de zaak stond. Henk kwam als hoofdbewoner in de zaak. Het oorspronkelijke huisje van Veldstra werd afgebroken en er is op diezelfde plaats een nieuw huis gebouwd. De oude fundamenteën stelden niets voor, heel ondiep. "Daar heeft moeder nog jaren gewoond. Tot 1990 bleef ze actief in de winkel en zoon Henk werkzaam in de werkplaats. Moeder is 12 juni 2014 overleden".

Henk en Elly

Het jaar 1990. Het brillenwerk is gestopt en de overdracht van de zaak vindt plaats. Henk en zijn partner Elly nemen de juwelierszaak over van moeder Aaltje. Henk heeft – o.a. op advies van Jan van Wijk, een kennis van de familie Helmholt - een opleiding gevolgd op de horlogemakervakschool in Hoorn. Dat was toen nog een opleiding van zo'n 3 à 4 jaar.

Henk: "Toen ik afgestudeerd was, had ik ook gelijk het middenstandsdiploma op zak".

Henk blijkt heel goed in het fijnere werk, maar daarnaast is hij ook handig met au-

to's en motoren. Dat heeft hij zichzelf aangeleerd. De werkplaats ziet er nog exact hetzelfde uit als ten tijde van zijn vader en grootvader. Natuurlijk is er wel nieuwe apparatuur bijgekomen, maar de oude werkbanken vergeet ik nooit meer. Henk houdt ook wel van een stukje nostalgie. Hij vindt dat mooi. Sommige mensen in de winkel genieten bij het zien van die werkplaats. Ze vinden het nog echt iets van vroeger.

Kennis Jan van Wijk over de familie Helmholt.

"Hendrik sr. was een heel sociaal man, ik kon heel goed met hem overweg. We waren beiden in het bezit van een motor en gingen vaak samen aan de rit. Eens gingen we naar de bollenvelden. Het was dan wel een rit op zondag, maar wij hebben geen bollen gezien. We hadden het te druk met kletsen. Wel zagen we die kleurige velden aan ons voorbij gaan, maar we kwamen zonder bollen thuis. Mijn vrouw en de vrouw van Hendrik Helmholt waren vriendinnen. Toen ik eens aan bed gekluisterd was, bracht Hendrik mij zijn grammofoon met een hele

Henk jr. in de werkplaats bezig met een reparatie.

serie grammofoonplaten. Daar kon ik mij goed mee vermaken. Vader Teije was ook heel sociaal.

Natuurlijk was Helmholt was onze juwelier. Wat ik om heb, mijn horloge en mijn gouden ringen met inscriptie, dat komt allemaal bij Helmholt vandaan. De ringen zijn nog door Teije Helmholt gegraveerd. Ik heb de drie generaties Helmholt zo heel bewust meegeemaakt.

Bij een bijzondere gelegenheid kregen we ooit eens een barometer, die hangt nog bij mij in huis."

De toekomst

Het bedrijfspand met woning is een aantal jaren geleden verkocht aan de gemeente, met de optie dat het nog tien jaar gehuurd kon worden. Dat is nu waarschijnlijk nog een jaar of drie. Dan is Henk tegen de 65 jaar. Hij overweegt om zijn vak dan als reparateur nog thuis uit te oefenen, dus als thuiswerker. Mogelijk kan hij reparaties voor andere bedrijven doen. Hij ziet het tegen die tijd wel. Mogelijk gaat hij zich specialiseren in het repareren van klokken.

N.B.

Om niemand te kort te doen noemen we ook de naam van de andere horlogemaker/juwelier in Marum. n.l. Anne Middel, die vanaf 1920, op nog geen 300 meter afstand van de Helmholt's woonde.

Stamreeks van de familie Helholt

1e: Berent Jans en Jantje

2e: Jannes Berents (* +/- 1735), gehuwd met Aukien Arents (*1737 te Kuzemberbalk) wonende te Sebaldeburen.

3e: Focke Jannes Helholt (1769-1838), gehuwd op 18-01-1801 te Sebaldeburen met Frouktje Josuas Bosman (1779-1849).

De ouders van Frouktje zijn Jozua Teijes en Baukje Eelkes. Vermeldingswaard, omdat beide patroniemen (Teyes en Eelkes) zich als voornamen voortzetten in deze stamreeks.

4e: Teije Fokkes Helmholt (1815-1838) gehuwd op 13-04-1843 te Marum met Trientje Hendriks van der Veen (1818-1880)

5e: Eelke Helmholt (1857-1901), gehuwd op 25-11-1882 te Marum met Aaltje Gorter (1860-1917)

6e: Teije Helmholt (1883-1952) gehuwd op 09-07-1906 in Marum met Catharina Renkema(1885-1961)

7e: Hendrik Helmholt (1921-1970), gehuwd op 22-12-1948 te Marum met Aaltje Ausma (1921-2014)

8e: Tineke (* 1951) met partner Jurjen van der Berg en Henk Helmholt (*1956) met partner Elly Mertens.

Een bijzondere grafplaat te Niebert.

M. Meines.

Tot voor enige jaren lag op het kerkhof te Niebert een bijzondere grafplaat van gietijzer. De vlakke gietijzeren plaat is vervaardigd door de Asser IJzergieterij N.V. (opgericht 15 februari 1866). De fabriek was gesitueerd aan het toen pas gegraven Noord-Willemskanaal, waarlangs de af- en aanvoer werd geregeld en had de beschikking over een stoommachine van 8 PK. Er werkten destijds ongeveer 60 personen.

De fabriek kreeg vorstelijk bezoek van Prins Hendrik der Nederlanden, dit ter gelegenheid van het Heiligerlee feest op 24 mei 1868. Des middags werd een plaquette gegoten met de tekst: 'Ter ere van Graaf Adolf en Prins Hendrik 1568-Heiligerlee- 1868'.

Dit koninklijk bezoek geeft aan dat het hier om een belangrijke fabriek ging.

Naast vele andere gietijzeren producten werd zgn. funerair gietwerk gemaakt, van vlakke grafplaten tot complexe grafmonumenten. Gietijzeren grafmonumenten waren vanaf de vroege 19e eeuw in zwang geraakt, door de technische vooruitgang in de ijzergieterijen.

Rond 1830 verschijnen de eerste gietijzeren graftekens op onze dodenakkers.

De Asser gieterij heeft zich hoofdzakelijk toegelegd op het vervaardigen van vlakke grafplaten, waarvan er nog enkele bekend zijn. Landelijk gezien was het gietwerk van hoge kwaliteit.

Op dit soort platen komen in analogie met stenen platen zgn. doodsattributen voor.

Op de plaat in Niebert zijn dit er twee, één boven de belettering en één er onder, te weten:

1. een staartbijtende slang (eeuwigheidsymbool ouroboros, er is geen begin en eind).

De slang is het oude symbool voor leven en dood, gif en genezing. De 'staartbijtende' slang, zoals veelvuldig afgebeeld op grafzerken, is het symbool van de oneindigheid.

2. een vliegende zandloper (verwijst naar het bestaan dat kortstondig is, de tijd vervliegt).

De zandloper is het symbool van de kortstondigheid van het leven en het onvermijdelijke naderende stervensuur. Als symbool van de dood kwam de zandloper voor het eerst voor in de Middeleeuwen. De zandloper die voorzien is van vleugels (links de vleugel van de duif 'de dag' en rechts de vleugel van de vleermuis 'de nacht'.

De betekenis van de vleugels (soms ook alleen duivenvleugels) is dat het leven vervliegt bij dag en nacht, bij goed en kwaad.

De belettering van de plaat is in Romeinse kapitalen.

De tekst:

**RUSTPLAATS VAN
R.L.ZUIDERWEG
GEB. 30 OCTB 1788
OVERL. 24 OCTB 1849
EN
A.J. SCHUURMAN
GEB. 16 NOV B 1793
OVERL. 9 APRIL 1873
ECHTGENOOTEN
TE NIEBERT**

De Joodse HeHalutz in Marum

Henk van der Wijk

Onlangs kreeg de HWV de vraag of er bij onze vereniging informatie aanwezig was over joodse mensen die na de Eerste Wereldoorlog op een boerderij in Marum waren neergestreken om er opgeleid te worden voor het boerenbedrijf, om daarna met de nieuwe kennis naar Palestina te emigreren en daar de landbouw van de grond te krijgen.

In het boek 'Vlijtige armoede en tonnen Gouds' van de gebroeders Boerema werd al eens aandacht besteed aan dit merkwaardige stukje verleden. Ik werd geattendeerd op interessante (nieuwe) informatie en foto's over dit onderwerp, genoeg om een artikel te wijden aan dit voor velen onbekende stukje Marumer historie. De rode draad in dit verhaal is een feuilleton van 5 januari 1919 van de hand van Jakob Israël de Haan, verschenen in het Algemeen Handelsblad, die het Marum van honderd jaar geleden bloemrijk wist te beschrijven.

In 1918 had de Nederlandse publicist Jakob Israël de Haan in het Algemeen Handelsblad meegedeeld dat hij van plan was te vertrekken naar Palestina. In een van zijn 394 feuilletons, welke hij voor het Algemeen Handelsblad publiceerde, schrijft De Haan dat hij voor zijn emigratie naar Palestina was benaderd door een zionist uit Rotterdam, welke hem voor zijn vertrek nog graag wilde spreken.

Deze Rotterdammer was wijnhandelaar Marcu Cohn, die hem er op attent wilde maken dat hij ongeveer een jaar eerder in Marum twee boerenhoeves plus grond had gekocht, waar Joodse jongens uit voornamelijk Polen werden opgeleid voor de landbouw. De wijnhandelaar nodigde De Haan uit om met hem de reis naar Marum te maken en dit te aanschouwen. Hoewel het artikel wat De Haan hierover schreef niet verstoken is van Joodse propaganda voor de nieuwe staat Palestina en doordrenkt is met religieuze teksten en gebeden, geeft De Haan daarnaast toch ook een mooi tijdsbeeld van Marum, hoe het er honderd jaar geleden uitzag alsmede de beknopte Joodse geschiedenis welke zich daar afspeelde. Het dorp kende namelijk buiten dit project geen Joodse gemeenschap zoals onder andere in Leek wel het geval was.

Jakob Israël de Haan

Jakob werd geboren te Kloosterveen onder Smilde, als zoon van Izak de Haan, onderwijzer en voorzanger in de synagoge en zijn vrouw Betje Rubens. De Haan was

Jakob Israël de Haan (1881-1924)

(Bron: Wikipedia, publiek domein)

naast publicist tevens een bekend schrijver, dichter, rechtsgeleerde, (anti-)zionist en een groot bepleiter van het samenleven van Joden en Arabieren in het Midden-Oosten, wat anno 2017 nog steeds een actueel thema is. Hij wilde de tegenstellingen tussen beide geloofsgroepen op een vreedzame manier wegnemen, wat hem door de zionistische leiders niet in dank werd afgenomen. Zijn idealen kostten hem uiteindelijk op 30 juni 1924 het leven, toen hij door Hagana-aanhanger Avraham Tehomi in Jeruzalem werd vermoord.

De Rotterdamse wijnhandelaar

Wijnhandelaar Marcu Cohn was op 13 februari 1882 te Plopeni, gemeente Borzești in Roemenië geboren als zoon van de Joodse landbouwer Jancu Cohn. Na zijn schoolopleiding, was hij enige tijd werkzaam in de landbouw, maar om onbekende redenen trad hij al gauw daarna in dienst bij wijnhandel Christo Foratos te Galași.

In 1904 vatte hij het plan op om, zoals zoveel Europeanen in die tijd, naar de Verenigde Staten te emigreren, om daar zijn eigen wijn imperium van de grond te krijgen. Het schip dat hem de Atlantische Oceaan over zou varen, moest bij Rotterdam voor het laatste kolen innemen. Het ging daar voor anker en Cohn ging aan wal. Enkele dagen later zou het schip weer vertrekken met Marcu aan boord. Deze wilde echter voor zijn overtocht zijn sigarettenvoorraad nog aanvullen. In de dichtstbijzijnde rookwareenzaak trof hij daar de bevallige verkoopster Rebecca Ossedrijver. Zij was de reden dat Cohn zijn handelslichaam in wijn en sterke drank niet in Amerika, maar in Rotterdam opbouwde. De boot vertrok dus zonder Cohn. Het stel trad op 13 december 1906 in Rotterdam in het huwelijk, maar het bracht hen geen kinderen. Vijf jaar na het huwelijk werd Cohn tot Nederlander genaturaliseerd. Hij richtte in Rotterdam de fa. M. Cohn op, handelaar in wijn en spiritualiën, later N.V. M. Cohn, welke op grote schaal drank im- en exporteert van en naar vele landen in de wereld.

In mei 1940 werd bij het bombardement van de Rotterdamse binnenstad zijn imperium in en nabij de Pelikaanstraat 3 totaal verwoest. Het bedrijf werd na de oorlog weer opgebouwd in Schiedam, waar eerder al een distilleerderij van de N.V. was gevestigd. Het concern floreerde als tevoren. Cohn bekleedde tijdens zijn leven vele Joodse en niet-Joodse bestuursfuncties in verschillende bedrijfstakken. In Roemenië werd hij in 1932 onderscheiden met het Ordeteken van Commerciële en Industriële Verdienste. Hij overleed op 5 februari 1949 en zijn vrouw een half jaar later op 6 augustus, beiden te Wassenaar.

Marcu Cohn (1882-1949)

(Bron: 'Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld' 1938, Uitg. Van Holkema & Warendorff)

De HeHalutz

Op een vergadering van de Maatschappij tot Nut der Israëlieten van Nederland werd de zorg uitgesproken dat de werkzaamheid van Joden in de landbouw langzaam aan het vervagen was, terwijl sommige feesten als Pinksteren en het Loofhuttenfeest naast hun religieuze bedoeling ook hun betekenis voor de landbouw hadden.

Marcu Cohn heeft dit waarschijnlijk ter harte genomen en er naar gehandeld. Hij was er namelijk ook van overtuigd dat het Joodse volk in Palestina een goede agrarische sector nodig had en kocht daarom boederijen en landbouwgrond om Oost-Europese Joodse jongeren uit voornamelijk Polen, Galicië en Litouwen op te leiden voor de land- en tuinbouw. Deze jeugd ging zwaar gebukt onder de nasleep van de Eerste Wereldoorlog en velen waren hun geboortegrond inmiddels ontvlucht.

In 1905 was er in de Verenigde Staten een HeHalutz (halutz = pionier in het Hebreeuws) beweging ontstaan, ook wel Halutzim of Chalutzim genoemd. De leden kregen een speciale HeHalutz lidmaatschapskaart.

Voorzijde van een lidmaatschapskaart van de HeHalutz, met in de cirkel de tekenen van de land- en tuinbouw. Aan de binnenzijde stond de persoonsinformatie met een pasfoto.

(Bron: onbekend)

Deze zionistische beweging trainde jonge Joodse mensen om zich daarna te vestigen in Palestina om hun vakbekwaamheid aldaar in praktijk te brengen. Zo verspreidde zich deze beweging na de Eerste Wereldoorlog ook over Europa. Er ontstond ook in Nederland een eerste HeHalutz groep en deze telde bij aanvang zeventien leden, waarvan negen werkzaam waren in Deventer, waar de heren Cohen en Visser een kwekerij hadden opgezet voor het onderricht in de tuinbouw. De overige acht leden werden naar Marum gezonden, naar een boerderij op De Haar, welke Marcu Cohn in 1918 had aangekocht, om er het land te ontginnen, graan te verbouwen en zich te bekwamen in de veeteelt en zuivelbereiding. Later werden ook nog HeHalutz groepen in 's-Hertogenbosch, Amsterdam, Winterswijk en Sloten in het leven geroepen, waar ook de boscultuur nog aan het land- en tuinbouw onderwijs werd toegevoegd.

Branahoeve

Hoewel Cohn wijnhandelaar was bleef zijn belangstelling voor de landbouw groot. Hij kocht enkele boerenbedrijven met grond en verleende zo zijn steun aan de Joodse HeHalutz.

De Branahoeve geflankeerd door de inmiddels door toegangshekken vervangen ijzeren wielen met daarop nog zichtbaar de naam van de boerderij.

(Bron: 'Vlijtige armoede en tonnen gouds', J. en H.J. Boerema 1989, Uitg. Rabobank)

Voordat Cohn zijn gezicht in Marum laat zien, duiken rond 1915 echter de gebroeders Jan en Henderikus van Diepen op in Marum. Ze waren scheepsbouwers en hadden een werf in Waterhuizen nabij de stad Groningen. Om onverklaarbare redenen kochten deze heren een perceel bouwland ter grootte van bijna 4,7 hectare op De Haar van herbergier Klaas Posthumus. Al gauw wordt hier in opdracht van de Van Diepens een boerderij op gebouwd en reeds in 1918 wordt deze met bijbehorende grond verkocht aan Marcu Cohn. Het onroerend goed heeft dan een totale grootte van ruim 52 hectare. Egbert de Vries uit Marum wordt door Cohn als zetboer op de boerderij geplaatst om de toekomstige Palestina-gangers te onderwijzen in de landbouw en veeteelt.

Jarenlang stonden er voor aan de oprijlaan naar de boerderij twee ijzeren landbouw wielen met erop gelaste opschriften Brana en hoeve. De gebroeders Boerema weten te melden dat latere bewoners van het huis verklaarden dat dit 'moeders boerderij' zou betekenen, maar ze trekken dit in twijfel omdat het woord brana niet bestaat in het Hebreeuws of Jiddisch. Hun veronderstelling dat het een verwijzing naar het Tsjechische woord brana is, wat hek of poort betekent, lijkt achterhaald met de informatie die nu bekend is. Met 'moeders boerderij', werd niet het woord moeder bedoeld, maar Cohns moeder; zij heette Brana Goldmann (ook Goldenberg genoemd). Op de voorgevel is de naam van de boerderij nog te lezen.

Zion

De andere boerderij die Cohn aankocht voor zijn pionierswerk was de Herman's Hoeve aan de Wendtsteinweg, naast de toenmalige marechausseekazerne villa Wendtstein. Deze woning werd in 1862 gebouwd in opdracht van de voormalige burgemeester Eiso de Wendt Alberda van Ekenstein. Zijn nazaten verkochten het bezit in 1906 aan de Groningse landeigenaar Sietze van Heukelom, die het op zijn beurt in 1918 weer aan Cohn verkocht. Een boerderij met grond in Malijk en De Linde en tevens enkele losse percelen hooiland in Lucaswolde en Het Lage. Van Herman's Hoeve is dan nog geen sprake, De Haan noemt de boerderij Zion in

zijn verslag, de benaming van de berg waarop David Jeruzalem stichtte en Salomo een Tempel bouwde, de Tempelberg. Het werd het symbool waar de Joden zich verenigd voelen met God.

In het voorjaar van 1919 zal het Marumse Zion worden bewoond door boer Egbert de Vries en zijn gezin, die nu nog op de Branahoeve wonen. Ook op deze boerderij worden de Israëlieten onderwezen en gaan ze in de ontginning aan het werk. In totaal bezit Cohn in de gemeente Marum nu bijna 118 ha. grond. Dit was voornamelijk heide en bouwland, maar ook weiland, hooiland, een boomgaard en enkele percelen hakbos.

De reis naar Marum

In het najaar van 1918 reizen De Haan en het echtpaar Cohn naar Groningen. Daar voegt de bestuurder Jozef Gerzon van de plaatselijke Halutzimvereniging zich bij het drietal. Gerzon zijn dochter zat ook bij de Marumer Halutzim. Zo reizen zij in een hoog gebouwde brik met twee paarden ervoor naar Marum. Cohn legt uit dat hij bij de boerderij op De Haar een ontginning heeft liggen, waarop de acht jongens onderricht krijgen in de landbouw door de daar woonachtige zetboer De Vries. De jongens wonen op dat moment in hotel Braaksma in Marum-West, beter bekend als 'De Koppel Paarden', met als toenmalig uitbater Karel Braaksma. Een fotograaf die met de trein vanuit Groningen vooruit is gereden naar Marum, voegt zich nu bij het gezelschap en zo rijden ze via Zion naar De Haar. In mooie bewoordingen beschrijft De Haan de rit langs de hoeve aan de Wendtsteinweg, waaruit blijkt dat er ooit een vijver is geweest op de plaats van het grasveld voor de boerderij. De oudere Marumers kunnen zich dit waarschijnlijk nog herinneren:

'... Daar zijn we bij Zion. Het ligt genoegelijk achter zijn vijver en zijn open winterboomen, waardoor de zon. Van voor als een rustig renteniershuis. Maar van terzij een mooie boerderij: lange, lage schuren, stallen. Er is vijftig H.A. grond bij. Dus niet zuinig opgezet.'

Wanneer het gezelschap het dorp Marum en het aangrenzende Marum-West hebben

verlaten, komen ze aan op de Haarsterweg, waar De Haan zijn poëzie nogmaals loslaat op het gebied:

'... De middag is mistig en stil. Het heet hier nog altijd wel Marum. Maar een dorp is het niet meer. Een landweg. Velden. En verspreide boerenbehuizingen, zwaarmoedig in hun atmosfeer. Verderop, de kant naar Drachten, ligt de arme Friesche heide. Maar daarvan wordt voortdurend door ontginningen veroverd. Sommige stukken zijn niet ontgonnen. Dan heerscht de donkere heuvelige heide tot aan de rij-weg toe.'

Ze komen aan op De Haar bij de woning van boer De Vries, zijn vrouw, zoontje Henk en een dochtertje waarvan de naam niet wordt genoemd. Het is het gezin van landbouwer Egbert de Vries (1885-1949) en zijn vrouw Geertje Bol (1889-1963), met zoon Hendrik Thijs. Egbert de Vries is geboren in Doezum en Geertje Bol in Veenwouden volgens de huwelijksakte van 1912 en Geertje staat erop dat de kinderen naast het Groningse dialect ook de Friesche taal vloeiend kunnen spreken.

Jacob, later Jacques Deutscher, hoofdman van de Marumer Halutzim. Hij nam na de Tweede Wereldoorlog de Belgische nationaliteit aan en werd vastgoedmakelaar. (Bron: Familysearch.org)

De Joodse arbeiders worden door hun hoofdman Jacob Deutscher gemaand om even te stoppen met het zware werk, zodat de fotograaf ze in de gewenste pose voor zijn foto kan neerzetten.

De jongens worden daarna weer aan het werk gezet en De Vries vertelt vol trots over hoe de verbouwde rogge door hem en zijn Joodse jongens van dusdanige kwaliteit blijkt, dat het door de regering aan andere boeren als zaairogge wordt gegeven. De staat betaalt 5 gulden per hectoliter rogge. Er wordt circa 30 hectoliter (74 kg.) per hectare geoogst.

De Haan loopt met de Israëlieten terug naar hotel Braaksma, waar ze achter de gelagkamer een gezelschapskamer hebben, met aan de wanden portretten van Joodse schrijvers, wat er op duidt dat ze er voor langere tijd onderdak hadden. Enkele jongens lezen aan de tafel, anderen vertellen verhalen bij het haardvuur en aan het einde van de dag spreekt De Haan het avondgebed. De volgende morgen vertrekt De Haan in alle vroegte met de tram die van Drachten naar Groningen rijdt, waarbij hij luidkeels werd toegezongen door de Joodse jongens, die het Hatikwah, hun volkslied, ten gehore brengen. Vanuit Groningen zette De Haan zijn reis per sneltrein voort naar Amsterdam.

Huisvesting op De Haar

De Joodse pioniers verlieten in 1919 het hotel in Marum-West en werd huisvesting verleend in barakken, die van het 'Engelse Kamp' te Helpman-Groningen naar de boerderij op De Haar waren verplaatst. De barakken waren in Groningen als interneringskamp voor de Britse soldaten gebruikt. Toen deze noodgebouwen aan het einde van de Eerste Wereldoorlog overbodig waren geworden, konden ze bij de boerderij op De Haar uitstekend worden hergebruikt. Uit deze tijd stamt de groepsfoto, waarop de barakken bij de Branahoeve achter de Joodse arbeiders goed waarneembaar zijn. De barakken waren nodig, want de aanvankelijke groep van acht jongens was, getuige hierboven staande foto, behoorlijk gegroeid. Er kwamen later ook enkele meisjes bij de groep. Zij kregen werk bij de zuivelfabriek

De Joodse Halutzim gefotografeerd op De Haar voor de barakken afkomstig uit het 'Engelse Kamp' te Groningen. (Bron: collectie Joods Historisch Museum, ca. 1919)

en hielpen in de huishouding bij de boerin. Overnachten deden ze in de boerderij, dus niet bij de jongens in de barakken. Nadat Egbert de Vries met zijn gezin naar de boerderij Zion aan de Wendtsteinweg was getogen, moest er op de Haarsterweg een nieuwe zetboer worden geïnstalleerd. Dit werden Zweitze Brik en zijn echtgenote Bettje de Haan. Bettje was na het huwelijk met Zweitze in 1916 van Drachten naar Marum verkast en Zweitzes ouders, Petrus Eles Brik en Wietske van der Woude, verhuisden rond 1893 met hun gezin naar Marum.

In het jaar 1959 schrijft Sijke Bekkema-Petrusma (1905-1985) in een ingezonden stuk in de Leekster Courant over haar oom Zweitze en tante Bettje. Zij was een dochter van Bettje haar zus Antje de Haan en Sake Petrusma. Sijkes tante was belast met de was van de Israëlieten en Sijke zelf stopte als meisje van 14 á 15 jaar de sokken voor de jongens. Ze weet zich ook nog goed te herinneren dat de barak in 1920 vlam vatte en dat zij alle boeren in de omgeving die ze maar kon bereiken bij elkaar had gebracht

om de zaak te blussen. Het was tevergeefs, het woonverblijf van de jongens werd door de brand volledig verwoest. Met grote moeite wist men de koeien nog tot bedaren te brengen die in de aangrenzende stal in paniek raakten door de verzengende hitte, die de stal binnendrong.

Zweitze Brik (1891-1975) en Bettje de Haan (1887-1948), laatste zetboeren op De Haar ten tijde van de Joodse Halutzim. (Bron: kleinzoon Zweitze Brik)

Gevonden namen uit de Marumer groep

Volgens verklaringen van bewoners en mensen die met de Joden hebben gewerkt zijn er maximaal zo'n 20 Israëlieten geweest in de periode 1918-1920. Aan de hand van het boek van de Boerema's en met de zelf gevonden en verkregen informatie zijn inmiddels zeven mensen achterhaald, die in Marum waren ondergebracht:

Markus Feuerlicht (*1896 Sedziszów, Galicië) kwam van Amsterdam naar Marum. Hij hield het niet lang vol in Palestina. Kort na zijn aankomst vertrok hij alweer naar Wenen en in 1921 emigreerde hij naar de Verenigde Staten. Van de tijd daarna is van hem niets meer teruggevonden.

Mendel Cohn (*1900 Botoșani, Roemenië) kwam eveneens van Amsterdam naar Marum. Hij was aldaar sigarenmaker en de zoon van Marcu zijn broer Pincu Cohn. Mendel ging niet naar Palestina, hij vertrok via Gouda en Zeist in 1924 weer terug naar zijn geboorteland.

Esther Molenberg (*1885 Groningen-†1940 Deventer). Wat zij precies bij de groep deed is niet geheel duidelijk. Ze was Nederlandse en al 34 jaar oud. Na de periode in Marum trouwde ze in 1921 in Groningen met Willem Wiardi en ze leefden daarna in Deventer.

Jozef Götzler was een gedeserteerde soldaat uit het Oostenrijkse leger en er werd voor hem vanuit Amsterdam eind 1918 toestemming gevraagd of hij zich bij de groep in Marum mocht voegen, wat in 1919 werd gehonoreerd.

Dhr. Krieger zijn naam duikt pas op als Jakob de Haan hem in Palestina ontmoet en daarbij vertelt dat ze elkaar nog kenden uit de periode dat De Haan de reis naar Marum maakte, waar Krieger onderdeel van de plaatselijke Halutzim was.

Mietje Gerzon (*1891 Groningen- † 1977 Haifa, Israël), dochter van de al eerder genoemde fabrikant van vleesconserven uit Groningen, Jozef Gerson. Ze deed haar werk en opleiding in de zuivelfabriek van Marum. Mietje (Mirjam) trouwde in 1925 te Tel-Aviv met ingenieur Abraham (Leib) de Leeuw. Hij was een van de grondleggers van de irrigatie en drainage in het Midden-Oosten. Toen de Tweede Wereldoorlog zich langzaam aandiende, vatten Mirjam en Leib

het plan op om de Nederlandse Joden vanuit Palestina te ondersteunen. Pogingen om Joodse kinderen uit Nederland per boot naar het Midden-Oosten te halen werden door de Duitsers nog vrijdeld. Maar met de door de geallieerden gedetineerde Duitse burgers in de regio, wisten ze een uitwisselingsplan te creëren met het kamp Bergen-Belsen in Nazi-Duitsland, wat vele Joden uit dat kamp het leven heeft gered. Wrang is dat Mirjam haar vader Jozef Gerzon in hetzelfde kamp het leven liet in januari 1945.

Jacob Deutscher (*1897 Kraków, Polen- † na 1958 Rio de Janeiro, Brazilië) was de hoofdmann van de Marumer groep. Of hij naar Palestina ging is onduidelijk, hij bleef er in ieder geval niet. Hij maakte na de Tweede Wereldoorlog regelmatig reizen naar Brazilië. Hij had als Jacques Deutscher de Belgische nationaliteit verkregen en was eigenaar van een vastgoedmakelaardij in Antwerpen.

Verkoop van de bezittingen

In 1921 waren alle Israëlieten vertrokken uit Marum en werden de boerderijen met de gangbare agrarische bestemming voortgezet door een pachtboer. Waarom het project te Marum tot een einde kwam is onzeker. De resultaten waren veelbelovend en toch waren de Israëlieten na twee jaar allemaal vertrokken. Dat was ook de tijd die voor hun opleiding stond, maar zoals De Haan al had vermeld in zijn feulletons, waren de voor dit project beschikbare financiën ondermaats.

De boerderijen waren voor hun doel nu overbodig geworden, maar Cohn verkocht ze niet meteen. Eind 1924 wordt in de krant een huurder gevraagd voor de boerderij Zion. Waarschijnlijk is deze niet gevonden, want enkele maanden erna wordt de gehele inventaris en veestapel van de hoeve te koop aangeboden door Cohn. Egbert de Vries, inmiddels verhuisd naar Niebert, regelt de kijkdagen. De boerenplaats met grond wordt nog datzelfde jaar verkocht aan onroerend goed maatschappij de N.V. Margaretha in Marcu's woonplaats Rotterdam. Behorende vennoten werden Hermanus en Antonius van Beek, ook daar woonachtig. Van Hermanus (Herman) is de huidige naam afgeleid, hoewel het in de volksmond ook

vaak *jeudenplaats* werd genoemd. Jarenlang was het in bezit van de familie Van Beek. Huurders waren lange tijd Jan Hasper en zijn vrouw Aaltje Bergsma en later hun zoons Berend en Piet Hasper. In 1982 werd het eigendom van de familie Oosterwoud. Toen deze emigreerde kreeg het zijn huidige bestemming als woonoord voor mensen met een lichte verstandelijke beperking.

Bij de nieuwbouw rond de boerderij is de straat er vlak naast *Cohnsheem* genoemd, een van de weinige tastbare herinneringen aan de HeHalutz in Marum.

De boerderij Zion, tegenwoordig Herman's Hoeve, Wendtsteinweg 14 te Marum.

AFLOOP VERKOOPINGEN.

MARUM (Gr.) 11 Aug. Door nots. S. J. Posthumus te Leek, ten verzoeken van den heer M. Cohn te Rotterdam: de boerenbehuizing „Branahoeve” met verdere gebouwen en getimmerten, met erf, groen- en bouwlanden en eenig veldgrond, staande en gelegen aan den Prov. weg te de Haar onder Marum, samen groot 52.23.00 H.A. Kooper de heer R. Tel te de Haar onder Marum, voor f 44960 plus f 400 voor overname.

Goenland aan den Prov. weg aldaar, gr. 7.66.90 H.A. Koopers de heeren J. C. Hogendijk te Haren en J. Mulder te Ubbena, voor f 12100 plus f 25 voor overname.

Groenland aldaar, groot 7.66.90 H.A. Kooper de heer R. van der Veen te Nietap, gemeente Roden, voor f 10400 plus f 25 voor overname.

De verkoop van de Branahoeve in 1937 (Bron: Delpher.nl, Nieuwsblad van het Noorden van 12-08-1937).

Zweitze Brik en zijn gezin hadden De Haar inmiddels verlaten en kochten in 1926 een huisje aan de Randel in Marum-West, dat na het overlijden van Zweitze en Bettje nog jaren werd bewoond door hun ongehuwde zoon Joke Brik. De *Branahoeve* aan de Haarsterweg 44 werd na het vertrek van de zetboer en de Israëlieten door Cohn eerst verpacht aan landbouwer Hendrik Bandringa en sinds eind 1926 aan de uit Zevenhuizen afkomstige Reinder Tel en zijn vrouw Antje Slofstra, eveneens landbouwers.

Pas in 1937 deed Cohn het bezit op De Haar van de hand, getuige de advertentie. Hierin wordt de boerderij met grond ter grootte van ruim 52 hectare in augustus 1937 aan de toenmalige pachter Reinder Tel verkocht voor een bedrag van fl. 45.360,- inclusief de kosten. Dit is omgerekend ruim € 20.500,-. In de aankondiging tot verkoop staat vermeld dat de stal geschikt is voor 9 paarden en 53 stuks hoornvee en is voorzien van zowel elektriciteit als waterleiding. De overige grond gaat naar kopers uit Haren, Ubbena en Nietap. Na de dood van Reinder in 1966 komt het bezit in 1968 in handen van zijn zoon Ritske Tel en zijn echtgenote Maaïke Taekema, die het na hun werkzame leven in 1982 weer verkopen aan hun dochter Antje Tel en haar man Haaije Hofstee. Tegenwoordig is er een makelaardij in agrarisch onroerend goed gevestigd in de boerderij, nu eigendom van de familie Krol.

Zo ging dat toen ...

Jan Boerema

Zo nu en dan, of misschien moet je wel zeggen regelmatig, hoor of lees je berichten over schade of last, veroorzaakt door in de vrije natuur levende dieren zoals ganzen, vossen, steenmarters, roeken enz.

De begrippen schade en last zijn natuurlijk altijd een punt van discussie, niet iedereen denkt daar hetzelfde bij. Voor hen, die de veroorzakers ervan willen bestrijden, is het vaak moeilijk de benodigde vergunning te verkrijgen. Soms is het zelfs onmogelijk.

Vroeger, ik heb het dan over heel vroeger, werd daarover veel lichter gedacht en schroomde men niet rigoureuze maatregelen te treffen.

Dat blijkt uit bijgaand besluit van de Maire van de gemeente Marum op 20 mei 1813.

20 Mey

De Maire der gemeente van Marum gelet, hebbende, op de vermenigvuldiging der roofvogelen binnen dese gemeente, het zij de Ekster en de Houtekster enz. en wel vooral en voornamelijk de zoogenaamde witBekte Roeken: zijnde alle vogelen waar van men bij ondervinding dikwijls geleert heeft, dat deselve van de allerschadelijkste gevolgen zijn voor de Land en Akkerbouw: nademaal zij dikwerf bij menigten op het gesaaide komen vliegen, om het zelve te verslinden ---- wijders in aanmerking nemende dat het tegenwoordig tijdstip gemeenelijk de tijd is, dat de voornoemde vogelen in hunne nesten Eyeren of jongen komen te hebben, en dat zulks zeer gemakkelijk valt om deselve voortteling te beletten

Besluit!

Zoo is het een ieder wie zulks zoude mogen aangaan, om in zijne op het land staande bomen, al zulke of diergelijke vogelnesten mogten hebben: gelast worden, om binnen de tijd van vier dagen na de afkondiging deser of uiterlijk voor den 28 Mey aanstaande door ieder Eigenaar of Landgebruiker uitgeroeid moeten zijn: en zullen diegenen Landgebruikers of Eigenaren, op welkers Land bomen met alzulken nesten na den 28 Mey worden gevonden, vervallen in een boete van twee franc ! voor ieder nest; waarvan de helft ten behoeve de gemeentekas zal zijn, en de andere helft welke de opsporing van voorgeschreven nest gedaan heeft: het zij veldwagter of Gendarmerie, om het even, welke een ieder in zijne kwaliteit, belast is met ene nauwkeurige surveillance van het zelve -----

voorts is een afschrift deses aan de veldwagter gezonden alsmede dito aan de Gendarmerie op de Leek ----- en het zelve van de predikstoelen afgelesen en aangeslagen waar zulks behoort, tot een ieders informatie en narigt derselver

gedaan te Marum den 20 Mey 1813

N.B. Houtekster = Vlaamse Gaai

Hoe zwaar de boete van twee franc woog in die tijd is moeilijk te beoordelen en of het beoogde doel dat jaar is bereikt, is ook niet bekend. Wel is duidelijk, dat de bedoelde soorten de aanslag op termijn glansrijk hebben overleefd.

225

Der Haare der gemeente van Marum
 gelast, hebbende, op de vermenigvuldiging der roof-
 vogelen bin nen des gemeente, het zy de Eyter en
 Hout Eyter en: en wel voor al en voor namelijk de
 Leegenaamde witbekte Roeken: Zynde alle vogelen
 waar van men by ondervinding dikwyls geleet heeft
 dat deselve van de aller schadelijkste gevolgen zijn: voor
 de Land en akkerbouw: nademaal zy dikwerf by
 menigten op het gemaide komen vliegen, om het
 zelve te verfliden —
 wyders in aan merking nemende dat het tegenwoordig
 tyd stip gemeenelyk de tyd is, dat de voornemde
 vogelen in hunne nesten: Eieren of jongen komen te
 hebben, en dat zulks zeer gemaklyk valt: om deselve
 de voortteling te beletten!

Joos is het dat een ieder wie zulks zoude mogen aan gaan,
 om in Zyne op het Land staande bomen, alreulke of die gelijke
 vogelnesten mogten hebben: gelast worden, om binnen den tyd
 van vier dagen na de afskiediging deses: of uitte lyke voor
 den 28 May aan staande door ieder Egenaas of Landgebruiker
 uitgerisid moeten zyn; en zullen die genen der Landgebruiker
 of Egenaren, op welk Land bomen met alreulke nesten
 na den 28 May worden gevonden: vervallen in een boete
 van twee francs! voor ieder nest: waas van de helft ten
 behoeve der gemeente kas zal zyn, en de andere helft welke
 de opsporing van voorsz. nest gedaan heeft: het zy velt.
 wagt of Gendarmerie, om het loen, welke een ieder en
 Zyne kwantiteit, belast is met een naantkeuringe surveillance
 van het zelve
 voort is een afschreft deses aan den veltwagter gebonden
 als mede een dits aan de Gendarmerie op de plaats —
 en het zelve van de predikts toelen afgelefen en aangeleghen
 waar zulks behoort, tot een ieder in formatie en naricht
 deselve

gedaan te Marum den 20 May 1813

Oud en Nieuw

In de rubriek Oude en Nieuw hebben we deze keer gekozen voor het pand gelegen Molenweg 79 te Niebert.

De boerderij in 1910 gebouwd door bouwbedrijf Meek uit Tolbert.
Eigenaren waren Pebe Bandringa en Froukje Dijk.

De kavel was voorheen weiland en behoorde bij de boerderij van Pebe, die recht achter de nieuw gebouwde boerderij stond, aan het Pad.

De schuur werd extra hoog gebouwd voor de dorsmachine van Pebe (zie foto blz. 145 van 'Vlijtige armoede en tonnen Gouds' van de gebroeders Boerema)

In 1949 komt het pand in handen van Willem Frederik Niestijl:

Op 4 februari 1949 welke comparanten verklaarden dat zij hebben aangegaan een overeenkomst van ruiling betreffende a.l. een den comparant Willem Frederik Niestijl in eigendom toebehorende behuizing, zijnde café met koestalling, schuur doorrit, erf tuin, groenland en weg staande en gelegen aan de Peizerweg onder Groningen aan Pebe Bandringa te Niebert.

Foto is van ongeveer 1926.

Trienko Harmannus Hofkamp en Trientje Hendrikje v/d Velde kopen de boerderij op 19 maart 1962 van Niestijl. Zij wonen er 23 jaar.

Op 20 dec.1988 kopen Hendrik Hijmersma en Grietje Jantje Hijmersma-Hofkamp de woning. (zij woonden er toen al 3 jaar). Zij hebben er 30 jaar gewoond en verkopen de boerderij op 28 dec. 2014 aan Eberthus Trienko Hijmersma en Janny Donker. In maart 2016 wordt het huis afgebroken en wordt er een nieuwe woning gebouwd.

't Olde Guet is een uitgave van de vereniging *Heemkundekring Vredewold-West* in Marum.

't Olde Guet betekent letterlijk: oude land of landerij.

In het jaar 1470 heeft het klooster Trimunt haar grondbezit in het kerspel Marum uitgebreid, door de verwerving van 'Tyarsema Olde Guet' gelegen tussen de Ae en de Haar.

't *Olde Guet* verschijnt minimaal 2x per jaar.

De verkoopprijs voor een los nummer bedraagt € 7,50.

Bij de omslag

De afbeelding op de omslag is het schilderij dat de Marumse kunstenaar Tony Simon heeft gemaakt voor de raadzaal van het gemeentehuis van Marum. De acht personen op de voorgrond stellen de geschiedenis en de toekomst voor; daarnaast ook de integratie van de Molukse gemeenschap in Marum. De gebouwen op de achtergrond staan voor de acht dorpen die samen de gemeente vormen, v.l.n.r. Lucaswolde, Jonkersvaart, Noordwijk en Boerakker, Nuis, De Wilp, Niebert en Marum.

Doel van de vereniging *Heemkundekring Vredewold-West*:

De vereniging houdt zich actief bezig met het erfgoed van het eigen heem om het waardevolle uit de geschiedenis van de gemeente Marum te behouden en de belangstelling voor en kennis van onze leefgemeenschap in heden en verleden te vergroten.

Bestuursleden van de vereniging *Heemkundekring Vredewold-West*:

- Koos Vos, voorzitter
Willemstad 5, 9363 XE Marum. Tel. 0594-643543.
- Wim Alberda van Ekenstein, secretaris
Het Riet 2, 9363 KG Marum. Tel. 0594-642835.
- Henk v. d. Wijk, penningmeester
Van Houtenwei 4, 9248 SC Siegerswoude. Tel. 0594-855560
- Gonneke Teeuwen - Renssen, ledenadministratie
Hoornweg 62, 9363 EH Marum. Tel. 0594 642945

Redactie:

Koos Vos en Cobi Olijve

Willemstad 5, 9363 XE Marum. Tel. 0594-643543

Redactiesecretariaat:

Willemstad 5, 9363 XE Marum. Tel. 0594-643543

ehkvos@gmail.com

www.historischeverenigingmarum.nl

Bankrekening: NL77 INGB 0009 5572 08 t n.v. Heemkundekring Vredewold-West

ISSN nummer: 1877-8968

Druk: Huisman Drukwerk Reclamegroep, Marum